

ЛИТОПИС

ЧЕРНОЇ

КАЛИНИ

Е. КОЗАК.

1 9 2 9

III

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Передплата на останній квартал
1929 р. вносить . . . . . 3·50 зол.
для членів »Червоної Калини« 3— «
ціна поодинокого числа . . . . . 1·20 «
За кордоном можна дістати всі видання і ка-
лендарі »Червоної Калини« та »Літопис«

В Сполучених Держ. Північної Америки
The Ukrainian Legion, P. O. Box. 578, Phila-
delphia, Pa, USA.

В Румунії
Dmytro Herodot, Bucarest, IV.Delea Veche 45.

НАЙКРАЩИЙ ДАРУНОК НА СВЯТА! ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріали. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій	Ціна для нечленів	членів
	8 зл.	4 зл.
Федір Дутко: Глум. Оповідання, ст. 52	1·20 «	60 «
Д. Дорошенко: Мої спомини про давнє минуле. Частина I.-IV.	8·40 «	4·20 «
Богдан Лепкий: Слота. Поезії	90 «	45 «
От так собі. Мініатури, стор. 129	1·50 «	75 «
За Золотоверхий Київ. Бої на вулицях Києва. При Центральній Раді Сторін 32	60 «	30 «
Левко Лепкий: Сон Івасика. Сценічна картина на 4 відслони з нотним додатком. Сторін 24	50 «	25 «
Між молотом і квалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79	1·50 «	75 «
Ст. Левинський: Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84	3·25 «	1·70 «
Халіда Едіб: В огні. Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234	4·50 «	2·25 «
Василь Софронів: Грішник. Нариси. Сторін 104	1·50 «	75 «
Микола Голубець: Львів. Сторін 179	3— «	1·50 «
А. Вільшенко: Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267	4·50 «	2·25 «
Роман Купчинський: Заметіль. Трильогія зі стрілецького життя.		
І. Курилася доріженька Стор. 208	4— «	2— «
II. Перед навалюю. Сторін 192	4— «	2— «

Федір Дутко: В Заграві. — Трильогія з визвольних змагань на Україні	Ціна для нечленів	членів
I. Чорторий. Сторін 192	3·50 «	1·75 «
II. Квіти і кров. Сторін 192	4— «	2— «
III. На Згарищах	4— «	2— «
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів укр. революції.		
I. Частина. Сторін 180	3·50 «	1·75 «
II. Частина. Сторін. 180	3·50 «	1·75 «
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих. Сензаційна повість 17 арк. друку	5— «	2·50 «
Др. Степан Шухевич: Спомини. (Причинки до історії УАГ. на підставі записок та власних переживань)		
I. Частина	4— «	2— «
II. Частина	4— «	2— «
III. Частина	4— «	2— «
IV. Частина	4— «	2— «
V. Частина	4— «	2— «
Богдан Лепкий: Зірка, пов. з повоєнного життя	3·50 «	1·75 «
Володимир Лопушанський: Перемога. — повість з визвольної війни.		
I. Частина	3— «	1·50 «
II. Частина	3— «	1·50 «
Максим Брилинський: Хресний вогонь. Воєнні нариси	3·50 «	1·75 «
Календарик-термінар зі стемплевими приписами	90 «	45 «
Кишенковий календарик	30 «	15 «

НОВОСТИ!

Появилися накладом «ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ»

НОВОСТИ!

Богдан Лепкий: „ЗІРКА“ (повість з повоєнного життя). Це найновіший твір автора призначена для найширших кругів читачів подібно як і повість »Сотниківна«, якої наклад вже давно вичерпаний.

Федір Дутко: „НА ЗГАРИЩАХ“ Продовження трильогії »В Заграві«, дві перші частини цього роману »Чорторий« та »Квіти і кров«. Третій том, а саме »НА ЗГАРИЩАХ« це справжня літературна рідкість. Незвичайно цікавий зміст, викінченість та щира безпосередність надають цій повісти багато примани та мусять прикувати увагу і найвибагливішого читача.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛІ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

1. Річник

ЧИСЛО 3. *

Г Р У Д Е Н Ь

* 1929

Бандурист, який грав Січовим Стрільцям у Києві в касарні при Терещенківській вулиці в лютому і березні 1918 р.

Світлина зі збірок Музею Н. Т. Ш.

До давнини.

Яка ти гарна, давнино!
 Мов відчинилося вікно,
 Що довго замкнене й на глухо
 Було перед очима духа.
 І — я побачив ті дороги,
 Котрими походили ноги
 Забутих предків.
 І — тії вежі, ті вали,
 Які вони колись здвигли
 Для оборони, — заборонила
 У ребрах того частокола,
 Поза котрим вони невгнуто
 Рішали бути, чи не бути.
 Побачив я той плуг і рало,
 Що тисяч літ поля орало
 По Чорне Море і по Дін
 Собі й нащадкам на поживу.
 Побачив я криваве жниво,
 Ті густо встелені снопи
 Борців за справедливу справу.
 І, — похилила із журби
 Вербка, як плачка, кучеряву
 Свою розхристану главу.
 А ворон крикає над нею
 І клюв гострить і бе крилом.

Мов накликаючи притьмом
 Своїх братів з чужих сторін
 На жир новий, новий проклін.
 Яка сумна ти, давнино!..
 Ні, ні! Стривай, гляди! Он там,
 Який це велилюдний храм,
 Яке святочне новосілля,
 Весняний хорівід, весілля,
 Танок в золоченім вінку
 З листків лаврових і з барвінку
 В палке полудне, на зарінку
 Над річкою... Ні, ні, стривай!
 Таж це наш храм, таж це наш край,
 Це наших прадідів могили,
 Сліди, котрими походили
 Вони колись... Ми не самі,
 Над нами духи їх сумні,
 А перед нами час, простір,
 Сто сурм побідних, і сто лір
 Золотострунних, жиє гін
 Поза Кубань і поза Дін
 Непереможний... Давнино,
 З майбутнім сплетена в одно,
 Теперешність тобі поклін
 Доземний бе!

З РЕЛІКОВИКОГО
 ДУГУ

З кавок запорізького імені кошового отамана Костя Гордієнка полку кінних Гайдамаків — подав Всеволод Лясиченко.

Перебіг Дніпро пороги, перебіг скелі та вузини та широко розілявся по степу річками та протоками.

Гуля Дніпро по степах, святкуючи перемогу свою, як козак, що переможцем вернув до дому.

Вкрився Дніпро чагарником та гайочками, вкрасився зеленими луками й тече, поважний та спокійний, граючись та відпочиваючи від бурхливої боротьби з порогами за вільний шлях.

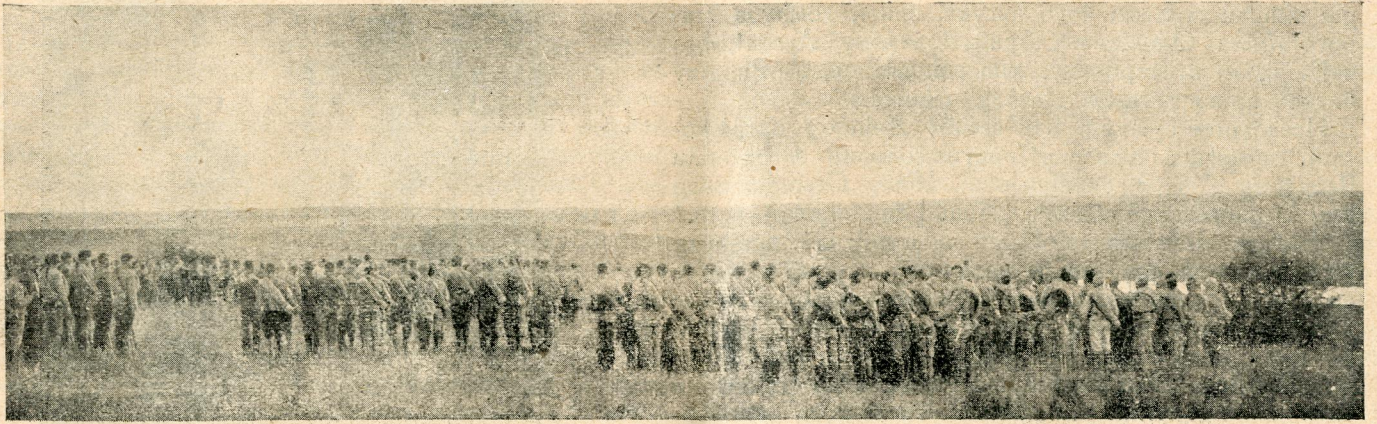
Тече Дніпро та гомонить з Великим Лугом та Базавлуком про старовинне життя, що кипіло колись тут і не личать йому чужинецькі хати, що нівечать величне лице Старого й ті поруби, що мов шолуди обіли лісову його прикрасу.

А було колись гарцювали по Великому Лугу, та Базавлуку, та вздовж берегів, та в степах широких

чубаті діти та онуки Старого, йшли по його хвилях дуби та чайки полків українських, бродників українських та Запоріжців по здобич та славу далеко у білий світ. Курили на його островах куріні запорізьські, з яких вилітали могутні вірли, захисники волі ріднього краю та народу, а в давню давнину стояли й міста великі, від яких кучугури лише позосталися. Але є ще й тепер кутки, в яких все лишилося по старому, як було ще за Володимира Великого, за Байди та Дорошенка. З цих кутків найкраще заховався один острівчик, що лежить між Дніпровими відногами поблизу старих кучугур, де як кажуть, колись було велике місто, а потім недалеко в скелях військові схованки запорізьські містилися.

Острівець цей з двох боків оточений протоками,

Запорізька Дивізія полк. П. Болбочана на острові Хортиці в 1918 р.

що рясно очеретами та чагарником позаростали так, що й шлях до нього тяжко відшукати. На острові луг невеликий блакитними, жовтими та червоними квітками в літі вкритий, а в зимі глибоким снігом, що відбиває блакить неба.

На тому лузі невеличкому стоять три прастарих велитні: дуб могутній, явір стрункий та велика кам'яна брила, невідомо звідки до простору Великого Лугу занесена, бо кольором вона від гранітів порогів відрізняється, вся червоними смужками та плямами прорізана. На ній якісь слова та літери вирубані, остільки від часу затерті, що прочитати їх немає змоги. Кругом неї червона калина росте, старість її пестючі.

Брила ця велика і не завжди однаково виглядає: інколи червоні плями більшають, інколи меншають, а подеколи червоні смужки по ній горять — грають ніби кров тече, тай літери ніби то виразніші стають.

Кажуть люде, що з давних давен на цьому острові, під тими деревами великими, коло тієї прастарої брили, запорізькі козаки характерництва набували. Та не легко їм йшло: перед тим мусіли вони багато років на Низу перебувати, з ворогами народу українського воювати, ніколи на волости на зиму студену не вертати, а що року у Великому Лузі зимувати-бідувати. А в ці зими холодні та довгі не раз та не два по ночі до того острівця захожувати, коло брили на самоті вартувати, намагаючись віщ слова на ній прочитати.

Не раз і не два козарлюги на острівцях ходили, поки вкінці набували тої завзятости, тої відваги козацької та розуміння обов'язків своїх, що їх здатними до великих справ робили.

Так було колись у Великому Лузі. Кажуть люде, що останній, хто до брили прийшов, шлях до неї не найшов, був Кошовий Отаман Війська Запорізького Кость Гордієнко, вартував він коло брили дві ночі, всі заповіді вивчив, але на третю сил козацьких не вистарчило, не пішов, тому закляття не знав, та хоч щиро Україні служив, та як справжній характерник проти ворогів її та тих, що волю кривдили, ставав, але долі характерницької не мав.

Кажуть, що і Кошовий Кальнишевський по Лузі ходив, шляхів до того острівця шукаючи, та не знайшов.

З тої пори вже ніхто на тому острові характерницькому не бував, самий шлях до нього

заріс, здичавів, так що навіть ті Москалі та Німці, що мапи Великого Лугу знімали, його не знайшли, так і залишився він на мапі незазначеним.

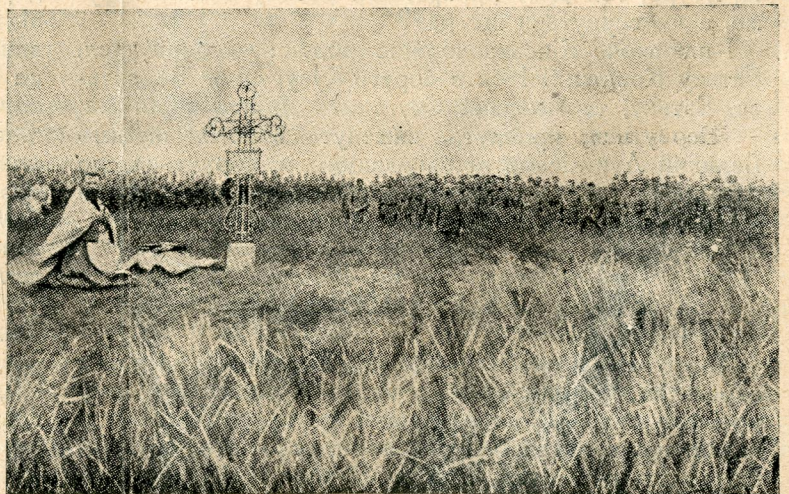
Але одної осені погожої та ясної майже в саме полудне стала темрява, сонце почорніло, на кілька хвиль серед білого дня ніч стала, а як розвиднілось на самому краю Української землі, під самими Карпатами щось наче громовиця загуло, застогнали гори, лісами-лугами-ярами луна покотилась, загуло та гуло чим далше тим більше і в день і в ночі, а ночами заграва здійснювалась, мов блискавка блискала.

Здрігнулись на острові самітні старі велитні. Невжеж гармати. Невжеж за волю б'ються. Невжеж заб'ює у Великому Лузі вільне життя.

Незабаром і звістку принесли хвилі Дніпрові, що Дністром у Чорне море кров тече, що кров та різних народів, та чимало там і рідної української, але лише крапка її за Україну понад Стрипою, Черемошем та Прутом летиться, а решта за чужий проклятий стяг марно витрачається.

Цілий рік гармати гули, все ближче й ближче насувалися: вже Припеть у Дніпро струмки криваві стала припливати. Тай другий і третій рік безнастанно гули-ревли гармати, кров українська і Дніпром і Дністром у Чорне Козацьке море текла.

Скаржився, сумував Дніпро... Раптом, на третій

Запорізька Дивізія полк. П. Болбочана підчас Богослуження за душі козацьких предків на Хортиці під хрестом, де колись стояла церква давньої Січі.

рік пішли хвилями його вигуки, співи, гомін із старого Києва. Оповідав Старий Великому Лугові, що в Києві, як в старовину, віча збираються, за Україну битись присягаються, „Славу“ кричать.

Незабаром рушниці над самим Дніпром затріскотіли, гармаги загукали. Пороги голосно загомоніли Великому Лугові сповіщаючи: „Гей, Старий, наші вже бються, чекай гостей, либонь і до тебе прийдуть.“

А потім з Альти, з Сули, з Вороскли прийшли вісти: „беться Україна за волю свою“. Чорне море оповістило: „прийшли, над берегами гарцюють, з малих гарматок у великі чужі галери садять, не лякаються“.

Вкінці і до Великого Лугу прийшли, над Кінською та повище Хортиці стали, по Лугу ходили, до Хортиці старим січовим городищам кланялись ходили, старовинних пісень співали. Прийшли, більшість по новому, чужому вдягнена, але й чубаті були в куцях та жупанах.

Гарцюють по Лузі чубаті, звенять сурми, іржуть коні, шукають шляхів на острівць, мабуть, мабуть знайдуть завзяті, мабуть зимувати у Великому Лузі позістануться, до червоної скелі ходитимуть, великих заповітів вчитися будуть.

Не сталося.... одної ночі, при світлі сонечка козацького-місяця ясного кудись пішли. Одні на південно-захід, другі на північно-схід, пішли і... зникли.

Довго після того десь далеко гармати гули і знову чужі люде у Великому Лузі над Дніпром порядкують, але не нудяться вже старі велитні, а чекають з певністю та вірою: не булож їх 200 років, а вернулись.

Встав з могили останній Лицар січовий Кость Гордієнко, Отаман Кошовий, ходить над Кінською та Кучугуром обдивляється, сам із собою розмовляє: „Були, справді були. Вернулись. Навіть моім іменем звалися. Неславу мою під Полтавою — під Полтавою-ж помстили. Прапрадідівських звичаїв та одягу не цуралися. Тут гарцювали. До останнього з перможним ворогом битися присягали. Бідного не кривдили, не цуралися. У нерівному бою з Москвою проклятою очі у них як, у орлів світилися.“

Були тут мої хлопці, були. Тепер десь у чужину як і ми бідолашні пішли, або в лісах поховалися.

Гей, Кінська річка з чорною водою; гей тихий Кучугуре, гей Діду Дніпре; гей Батьку Великий Луже, а чи вернуться ще раз?“

І плюскоче Кінська чорною водою: — Вернуться, Батьку Кошовий! І бє в береги Кучугур: — Вернуться, Батьку, твої козаки! Стугонить Дніпро порогами: — Вернуться, прийдуть, виженуть ворогів! шумить Великий Луг лісами та байраками: — Вернуться, ще раз прийдуть, до острівця характерницького шляхи найдуть, заповіти знатимуть, пануватимуть!

Від Адміністрації

Трете число нашого журналу висилаємо всім тим адресатам, котрим вислано число 1. та 2. При тому просимо тих, які не надіслали ще передплати за ці числа, щоби негайно вирівнали належитість, бо інакше наступних чисел вже на їх адреси не вишлемо.

Посилаємо оце число також як оказове на адреси передплатників ще кількох українських часописів з проханням надіслати передплату або повернути число Адміністрації.

На квартирі

Підхор. Р. Купчинський і під вікном підхор. Теодорович. Соснів 20. VI. 1916 р.

Перша стріча

Роман Купчинський
(Докінчення)

На шляху замаячила зправа від нас якась купка людей і коней. Рітмайстер подивився через далековид і крикнув до нас:

„In Schwarmlinie vorwärts!“, а сам зібрав своїх їздців і чвалом подався вбік обїзджаючи той гурток людей. Ми зараз зробили розстрільну і вкупі з малярськими жандармами підходили з готовими крісами під гору. Тепер вже добре було видно, що гурток, який їхав до нас шляхом — це Москалі. Але щож це вони везуть? Кожен віз запряжений у шестеро коней. Зовсім подібне до гармат. Але ось вони вже ближче. Ну, слава Богу, що не гармати, а лишень муніційні вози, бо з гарматами не легка була-би справа! Могли нас почастувати картачами.

Москалі здається нас не пізнали, бо їхали собі зовсім спокійно й безжурно. Видно не дуже їм спішилося. Коні йшли нога за ногою, а вояки ліниво тягнулися за возами, не причуваючи нічого злого. Тому немало здивувалися, як почули стріли проти себе і збоку. Вони спочатку махали шапками і кричали: „То свої, то свої! Не стріляйте!“ Але, коли кавалерія приблизилася до них, вони пізнали Австрійців і дали вогня. Ми з долини бачили все дуже добре. На переді свого відділу гнав з витягнутою саблею рітмайстер. По першій ворожій салві його кінь станув дуба й повалився на землю разом зі своїм паном. Але за хвилину рітмайстер вже на другому коні гнав дальше.

Тепер Москалі побачили своє безвихідне положення. Зпереду мали нашу кавалерію, а збоку нас. Їх старшина спняв коня і кинувся в гущавину, лишаючи своїх підчинених на ласку і неласку судьби. Також і чета піхоти, яка мала хоронити муніційні вози, пустилася на поперек полем. Осталися самі артилеристи і ті з витягненими шаблями ждали нападу кавалерії. А кавалерія чимраз ближче і ближче була до них. Знову загреміли російські стріли й два чи три коні перевернулися. Решта не зважаючи на те гнала дальше. Тепер ми почали стріляти. Кулі вдарили по дорозі й дзвенькотіли до каміння. Ось один Москаль схопився за груди і злетів з коня. А кавалерія вже настигала. Коні мало животами землі не діставали. Ми мусіли перестати стріляти, щоби не ранити часом своїх. Але й кавалерійські стріли могли нас зачіпати. Тому ми стрималися і полягали в розстрільну дожидаючи кінця. Здавалося, що розігнані коні своїм розгоном згнетуть Москалів. Але Москалі передвиділи це. Тому поховалися за вози й так думали прийняти безвиглядну боротьбу. Ось вже перші ряди їздців влетіли гураганом на ворогів. Рітмайстер вдарив одного з них шаблею на відливі Москаль з розрубаною головою впав з коня. Але на його місце висунувся якийсь „старший“ і станув проти рітмайстра. Рітмайстер вдарив на нього, але не так легко було одоліти противника. Раз і другий і третій ізхрестилися шаблі, та ніхто з них не подався. Москаль стягнув коротко коня і відбивав всі удари. Шаблі миготіли до сонця як лисавки. Раз по раз розносилися їх бренькіт. Ми з запертим віддыхом слідили перебіг страшного двобою. Стріляти не можна було, бо куля могла легко ранити свого. Тому треба було зіставити їх власній зручності. Боротьба тревала вже з 5 минут. Ніхто з них не міг зробити вжитку з револьвера, бо один кепський рух, одна помилка рішала про життя. Оба добрі рубаки, оба відважні і притомні — оба невгнуті. І хто зна, якби була та боротьба скінчилася, якби не закінчив її один наш Гуцул-кавалерист. Він скрутив свого коня і знайшовся за плечима Москаля. Блиснула шабля, і московська голова відскочила, як головка капусти. Москаль розхрестив руки й упав до долу. Але і наш кавалерист мало що не пожив смерти при тому. Бо другий Москаль хотів пімстити смерть свого старшого й стрілив в його сторону. Улан кинувся з конем у бік і за хвилю зарубав і того Москаля. Здавалося, що куля не поцілила його. Щойно потім довідалися ми, що куля пробила йому руку, але вона, як сам казав, його не знесила, а ще більше розярила. Цєю зраненою рукою зарубав ще ворога.

По смерті старшина боротьба скоро скінчилася.

Москалі стратили відвагу. Не минуло і чверть години, а двацять ворожих трупів застелило дорогу. З наших був ранений тільки один — той Гуцул — улан.

Деякі московські коні попадали від куль, тому не можна було забрати муніційних возів з собою. Забрали лиш один. Тепер треба було чимскорше вертати до Верецьких, бо кожної хвилі могли на нас напасти Москалі. Шляхом годину перед нашим приходом перейшов туди один російський полк. Так оповідали нам селяне з Ботелки. Вертати тою самою дорогою назад було для нас небезпечно і задалеко. Тамтуди рушила тільки кавалерія і забраний російський муніційний віз. Ми знову мали йти горами коротшою дорогою.

Саме вечеріло. Чорні хмари затягнули небо і зачав накрапати дощ. Пускатися самим невідомими стежками було неможливе. Та тут зараз взяли ми провідника з Ботелки і за хвилину скрилися в густім смерековім лісі.

Спершу, доки було видно, йти було ще яко-так. Хоч дощ розмочував землю під ногами, то все таки можна було ступати з каміня на камінь, з колоди на колоду. Але коли зачала ніч, дощ покріпшав і темнота утруднювала дорогу. Що ступінь, то котрийсь з нас

Зі стрілецького побуту: Кують коня. Соснів 14. VI. 1916 р.

падав в болото. Чим глибше в ліс, тим темрява ставала більша. Небо темне аж чорне висіло над головами і мало що рижилось від верхів ліса. Що хвиля, то дощ змагався. Ми йшли один за другим довгим витягненим гусаком. Що хвиля, то хтось відбившиися від решти, свистом шукав товаришів. Щоби хто не згубився, то ми рішили вкінці почіпатися один другого за плащ і в той спосіб йти. Тож перший вчпівся провідника, а першого решта братії і так рушили в дальшу дорогу. Тепер падали не так часто, але зате по 3 і 4 на раз, бо один тягнув за собою другого. Було так темно, що на два кроки не видно було. Як міг наш провідник зорієнтуватися, того я не розумію. А він йшов певним кроком, хоч нічого не бачив і щей нас захоочував.

По 5-ти годиннім поході сповістив нас, що ми вже під Лібухорою. Кінчився ліс, а зачиналися поля. Ми увійшли на розмоглу стерню і почали сходити вділ. Але зараз йти до села було небезпечно. Раз, що село москвофільське, друге, що могли бути там московські патрулі. За той час дощ устив. І видніше вже було, бо ліс не заступав. Сотник Ісслав до села стежу, щоби вона в першій хаті довідалася, що є. Решта хлопців полягала під копами, самі перемоклі і на мокрій землі. Не зважаючи на те, всадивши сніп під голову, кожний з нас заснув.

Та недовго довелося спати. Знову пустився дощ і зимні каплі побудили нас. Та саме на той час вер-

нула стежа зі села і донесла, що в селі Москалів нема і що можна буде закватуватися наніч у священника. На таке кожний схопився на рівні ноги, бо яснів йому солодкий відпочинок на сухім сні. Ми рушили. Через якісь городи, плоти, і щераз городи і щераз плоти. Вкінці дійшли ми над беріг річки. Річка невелика, але тепер збрала і шуміла, як Прут у повінь. Вправді провідник казав, що десь недалеко є кладка, але ми не шукали за нею. Хлопці рушили в брід через воду і з тяжкою бідою дісталися на другий беріг. Я тоді загубив шатрове полотно, яке я мав один на цілу сотню. Тепер уже пішло нам легше. Попівство не було далеко. Ми розкватувалися там, сотник назна-

Перші російські полонені, взяті в полон У. С. С.-ами в 1914 р. в Карпатах.

чив варту і ми поклялися спати. Якжеж щасливий чувся кожний з нас, закопавшись в сухе, пахуче сіно. Раненько, як щойно сонце виглядало зза гір, заалармував нас вартовий. Вибіг з хати сотник і решта старшин.

„Що сталося?“ запитав вартового.

„Пане сотнику! Зза гори показався відділ козаків і спрямував у сторону села!“

„Значить, погоня, панове!“ сказав півголосом сотник до старшин.

„Збиратися!“ загремів приказ. І за 5 минут ми вже виходили в дальшу дорогу. Тепер ішов з нами другий провідник.

День був гарний і теплий. В стороні Верецьких

чути було глухі гуки гармат. Їти було добре, бо земля була каміниста, не розмокла. Все таки труди попереднього дня так висилили хлопців, що слабші почали падати. Лишати їх не можна було. Тож сильніші помагали їм і так дотяглися ми гірськими стежками та яругами до Гусного.

В Гуснім казав сотник для кількох найслабших взяти підводу. Ми відійшли далі, а вони ще ждали на підводу. Серед того, як вони сідали вже на віз, хтось з близької віддали стрілив до них. Візник одначе затяв коні і вони не могли покарати невидимого ворога. Мало помало ми зближались вже до Верецьких. Минули і Біласовицю. Гриміт гармат щораз то кріпшав. Значить, Москалі підійшли вже до

Верецьких. Тільки щоб нам не заступили дороги!

Зараз на передмістю Верецьких вдарило нас в очі це, що на кожній хаті виднівся образ Ісуса Христа, чи Марії Діви. Видно, що населення прочувало прихід Москалів і тим способом хотіло хоронитися від їх грабежей.

Ледви ми віхали до Верецьких, зараз сотник зарядив збірку обох чет. Дві четі, що не йшли під Сянки, стояли вже другий день у безпереривнім огні.

По двох годинах пішли ми на позиції і там зачалася наша друга стріча з Москалями — битва під Верецькими дня 28. IX. 1914. р.

Листопадові події на Великій Україні в 1918 р.

Написав *Евген Зиблицевич*.

I. На передодні

Несподіваний розгром німецьких армій на західньому фронті, а вслід за цим розклад і деморалізація німецьких збройних сил в краю й на Україні, де на ці сили опиралася ціла українська державність гетьманщини, були цим головним моментом, що прискорив листопадові події на Україні в 1918 р.

Серед німецької окупаційної армії на Україні потворись «Зольдатенрати», деморалізація з кожним днем росла, кожний день давав щораз то більше доказів, що німецька збройна сила на Україні зводиться до пасивної ролі — пасивних глядачів у внутрішніх відносинах на Україні. Та нажаль до такої ролі вона зачала зводитись за пізно.

В цей час не було ще на Україні власної армії, не були ті сили, що могла б заступити німецькі штики. Почалося горячкове шукання такої сили, що могла б

хочби в частині заступити силу німецької окупаційної армії.

В межах тодішньої української Держави нічого було шукати за такою готовою силою; її під рукою не було. Зачав тоді гетьман шукати її поза межами України.

Зачалось з одного боку залицяння гетьмана й гетьманського уряду до командування союзних військ антанті, що стояли на Балканах, а з другого боку пішли залицяння в бік московських формацій на Донщині, Кубанщині, Кавказі, в Астраханській та Терській області.

Всі вищезгадані московські формації були підчинені загальному керівництву й командуванню ген. Денікіна та його ставки, що була тоді в м. Катеринодарі на Кубанщині. Формування та єднання цих сил проходило під гаслом боротьби з большевиками та комуністичним устроєм взагалі. Сам же Денікін, його найближче оточення й помічники були спадкоємцями цих самодер-

жавно-монархічних тенденцій, що за їх віднову брався ще в початках революції, бо в 1917 р., ген. Корнілов.

Очі гетьмана та його уряду в пошукуванні за тою новою, готовою силою, на котру він мігби спертися, були спрямовані не на резервуар власної, національної енергії й динаміки, а власне в той бік, звідки не можна було, при найкращих умовах навіть, діждатись помочі й піддержки. Навпаки з цього боку міг прийти швидче чи пізніше лише удар в спину так для самого гетьмана як теж для української державности. Бо так командування союзних військ, як теж загальне командування московськими формаціями в особі ген. Денікіна були з ґрунту ворожі самоуіснуванню самостійної України.

Утворилась дуже сприятлива ситуація для тих чорно-сотенних московських кругів на Україні, що вже від довшого часу опавутинювали гетьмана, а навіть без його відома «заварачивали всімі делами». Події та обставини склались так, що московські круги на Україні були певні, що прихрідить і близький той час, коли буде можна здійснити їхню мрію, привернути на Україні стан

московської дійсности зперед 1917 року і з Києва зачати «собрание» чи віднову «едной-неделімої». Здавалося їм, що в здійснюванню їхніх плянів ніхто їм перешкодити не зможе. Для асекурації їхніх плянів зробили вони все. В другій половині гетьманщини московський елемент почував себе й був фактично господарем на Україні.

Українське село зтероризоване карними експедиціями мовчало. Повстання притихли. Московське поміщцтво, що за час гетьманщини уладилось по давньому на своїх маєтках під охороною шовіністичних, московських «карательних отрядів», зачало набирати повітря, стало поширювати свої впливи на провінціональні міста й містечка, на державні установи, викидаючи відтіля небажаних їм «нефахівців», а на опорожені місця втягано «фахівців». Посади в «Державних Вартах» (себто поліції) обсаджувано виключно чорносотенними царськими служачими. Під покришкою допомоги Денікінові в його боротьбі з большевиками формовано головним чином по більших містах України офіцерські дружини з добровольців, бувших царських старшин, жандармів, поліцейських, чорносотенного студентства, тощо. Робота військових агентів Денікіна йшла вповні безконтрольно. Наче гриби по дощі зачали появлятиись московські старшини в золотих царських погонах на улицах столиці й губернських міст. Під носом гетьманської резиденції виспівувала московська офіцерня по ресторанах й кафеїнях царські гимни, вивязувались щораз то частіші конфлікти поміж офіцернею і прохожими на вулицях, що мали сміливість балакати по українськи.

Самопевність московських зайдів зачала вилитись в явне провокування й насмішку з їхнього боку всего того, що мало національно-український характер.

В останні ж дні перед повстанням почалась гра в зовсім отверті карти. До Києва зіхались представники московських військових формацій, цих що були поза межами й цих, що були в межах України, для переговорів з гетьманським урядом й представниками московських політичних партій.

Вислідом всіх цих «переговорів» було видання гетьманом маніфесту дня 15. листопада 1918 р., що сповіщає населення України про злуку України з Москвою.

Маніфест, що був висвітленням замаскованої досі роботи останнього гетьманського уряду й зафіксуванням цілого ряду уступок тогож уряду, за час його діяльности, в користь московських кругів а на шкоду української державницько-національній ідеї, не вспів ще розйтись по всій Україні, як з Білої Церкви піднято Січовими Стрільцями повстання-протест проти злуки України з Москвою.

Перші дні так званого протигетьманського пов-

стання дали силу доказів на те, наскільки ненормальним й неприродним в тогочасних умовах був експеримент самого факту проголошення гетьманщини й гетьманського перевороту при допомозі чужих й постронних сил; як дуже не відповідав тогочасному процесові ферментаційному, в якому находились широкі маси України реакційний курс внутрішньої політики гетьманщини; як дуже він противився цим настроям, що витворюєлись в поодиноких етапах революційної доби на Україні.

Прихід Німців і проголошення гетьманщини перервали насильно хід революції на Україні. Це була гать для ріки, котрій перешкоджено далі плисти в нормальним руслом. Гать ця мусіла швидше чи пізніше бути перервана силою нагромадженої енергії.

II. В Білій Церкві

Ще на кілька днів перед повстанням ходили поміж Січовими Стрільцями в білоцерківських бараках глухі вісти про недалекий похід. Безупинне поготівля, питання: коли, куди, проти кого, горячили думку Стрільця. Апетит на Москалів-чорносотенців був дуже загостреаний; червоною плахтою мигали перед очима Стрільця золоті московські погони.

Чогось нетерпляче ждали Стрільці і були радісні ці діти бурі перед бурею, яку й вони чули в повітрі.

Після обіду дня 16-ого листопада уставилась на приказ сот. Рогульського перша сотня СС. перед

Рік 1918. Старшини Січових Стрільців у Києві та гості з коша У.С.С. В першій ряді сидять від ліва: сот. лікар Др. Ів. Рихло, сот. П. Пасіка, сот. лікар Др. К. Воввідка, отаман Др. Никифор Гіркап, полк. Е. Коновалець, отаман Рожанковський, сот. В. Дідушок, полк. А. Мельник, сот. Р. Сушко.

своїм баракком. Стрільці других сотень не могли вийти з дива. Перший раз побачили своїх товаришів з першої сотні не в звичайних сукняних стрілецьких шапках, а в сталевих шоломах. І через те вигляд у них був інший: залізні голови при цій білоцерківській поставі на «позір» із задивленими перед себе непорушними очима і скаменілим корпусом робили сильніше ніж звичайно вражіння спіжевих статуїв.

За хвилину сотня відійшла з бараків в місто, що було в трьох верстах, розоружувати поліцію та переймати всю владу в місті й на дворці в свої руки.

Без опору і бою місто і стація були заняті і вдержані стрілецькою сотнею.

Так зачалось повстання, що в калюжі ворожої крові зміло образу нанесену українській Нації та Ї державній самостійности з боку конаючої царської Москви.

В ранці дня 17-го листопада оповіщено Стрільців про федералістичний маніфест гетьмана. Свідомість цього порушила брутально найтонші струни Стрільчої душі. Було так, начеб хтось образив смертельно кожного Стрільця особисто. Загорілась іскра в душі, від котрої бухнув національний пожар.

Цьогож дня вечером захопила друга сотня СС. (сот. Думін) вузлову стацію в напрямку Київ — Хвастів. Команду дворця й хвастівського гарнізону обняв сотник Роман Сушко.

III. Стрільцький марш на Київ

Як прийняли московські руководячі круги у Києві вістку про захоплення Січовими Стрільцями влади в Білій Церкві й Хвастові, а головне, в який спосіб московське командування думало здавити «Сечовіцкій мятеж», трудно сказати. На всякий випадок ця обставина, що московське командування без проволікання поспішило вислати найкрасчі військові частини київського гарнізону для ліквідації «бунту», доказує, що воно рішило й хотіло за всяку ціну здавити в зародку «мятеж», а що найменше вхопити ініціативу акції в свої руки, а витрутити її з рук командування СС-ів.

Одно і друге командування розуміли конечність наступу та захоплення ініціативи; одно і друге розуміло, що перехід до оборони закінчився би капітуляцією і цілковитим знищенням тої сторони, що до такої оборони добровільно перейшла чи перейти була присилувана.

І власне за вдержання чи вхоплення ініціативи був зведений рішаючий бій зовсім випадково поміж с. Мотовилівкою й м. Васильковом.

З метою захоплення Києва вислало командування СС-ів свій авангард зі ст. Хвастів дня 18-го листопада. Склад авангарду був слідуєчий: Третя піша сотня сот. Миколи Загаєвича, сотня скорострелів під командою сот. Федя Черника, перша чета II-ої сотні (хор. Роман Харамбура), два імпровізовані бронепотяги (один під командою сот. Романа Дашкевича, другий під командою хор...), й кінної розвідки.

З метою захоплення Хвастова вислало московське командування з Києва свій авангард в силі: одного баталіону добровольців московських старшин, одного полку зі складу гетьманської «Сердюцької Дивізії», один справжній бронепотяг, одну гарматню батарею та ескадрон кінноти (цей останній ізза непригожого для кінноти терену участі в мотовилівському бою брати не міг).

Стрільцьким авангардом командував сот. Черник авангардом московським полк. Святополк Мірський.

Посувуючись по залізничному шляхові Хвастів — Київ опинився стрілецький авангард під ніч дня 18 листопада на ст. Мотовилівка і в той же час в руках команданта авангарду находилась відомість, що ворог підійшов до ст. Васильків.

Один зі стрілецьких старшин телеграфував зі ст. Мотовилівка своїм боевим товаришам до Хвастова: «Нічого не знаємо про силу ворога, знаємо, що його мусимо перемогти, знаємо, що напроти себе йдуть дві виключаючі себе взаімні ідеї. Думаю, що швидко побачимось, а привезіть з собою багато китайки. Київ мусить бути наш. Стефанишин».

І справді на слідуєчий день ранком, як закипів завзятий бій в мотовилівських лісах й на плісецьких полях, кинено в допомогу стрілецькій боевій лінії одинокую резерву, що тоді була під рукою; дві четі другої стрілецької сотні.

Мою чету підвіз майже під саму боеву лінію бронепотяг сот. Дашкевича. Командант другої сотні сот. Думін дістав доручення продовжити стрілецьке ліве крило, захопити село Плісецьке згл. вибити з нього ворога й таким чином вийти в обхід ворожого правого крила. Цей маневр, що його виконавцем був сот. Думін з четою хор. Мельника охоронив наше ліве крило перед обходом з боку ворога, а одночасно заатакував у рішаючий спосіб праве вороже крило.

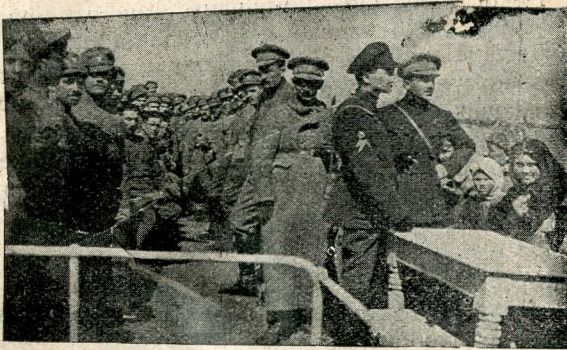
У момент приходу моєї чети в центр стрілецької боевої лінії ситуація була така: Цілий стрілецький авангард сот. Черника ввійшов в безпосередній боевий контакт з ворогом на право й ліво від залізничного шляху і в цьому контакті він находився вже згору годину або й дві. Центр стрілецької боевої лінії залег розстрільною на краю ліса. Ворог вів наступ підсовуючись чистим хоч й горбковатим полем. Перша лінія ворожої боевої лави залягла розстрільною проти стрілецького центру у відступі не більше ста кроків. Ліве крило ворога вже було зліквідоване (коли ходить про моральний бік — цілковито) геройською диверзією сильної стрілецької розвідки під командою сот. Миколи Загаєвича. Ліквідацію ворожого лвого крила окупили Стрільці геройською смертю усіх Стрільців розвідки й їх команданта сот. Загаєвича. Стрільцькі бронепотяги находячись в боевому контакті з ворожим бронепотягом вели з ним смертельний поєдинок. Стрільцькі скорострели а головним чином той, що ним особисто керував сот. Черник, параліжували по містецьки підхід ворожих резерв. Сила чисельна ворожа була наглядно подавляюча. Пекольний вогонь гармат, скорострелів та крісів, від котрого кипів мотовилівський ліс, казав, що бій йде на життя й смерть.

Дальший хід бою, який тривав до години третьої пополудні, доказав, що стрілецька воля: «Київ мусить бути наш», був сильніший, аніж подавляюча чисельна перевага ворога.

Морально бій був виграний Стрільцями ще перед полуднем, фізично завершив нашу перемогу моральну бронепотяг сот. Дашкевича, який в поєдинкові гарматньому ушкодив й зранив ворожий бронепотяг настільки, що останній мусів зійти з поля бою.

Тоді власне виїхали стрілецькі бронепотяги на висоту ворожих розстрільних й криловим вогнем кулеметів, що були на бронепотягах, висікли до решти ворога. Атакуючій стрілецькій піхоті прийшлося лиш ліквідувати недобитків. Москваля з боку Стрільців не було ніякої пощади, ніхто з золотопогонників не вий-

1-ша сотня С.С. на пароході в дорозі до Канева місяць перед роззброєнням С. С. Німцями в 1918 р.

шов живим. В полон брали Стрільці лише гетьманських Сердюків.

Цього самого дня під вечір Стрільці захопили місто і ст. Васильків, лишаючи на плісецьких полях сотні ворожих трупів на поталу собакам.

Дорого окуплена перемога СС-ів в мотопилівському бою рішила з військового боку успіх повстання взагалі, а дальший побідоносний стрілецький марш на Київ являвся нічим іншим, як лиш дальшим послідовним використанням грандіозного в даних умовах успіху.

Після мотопилівського бою Київ мусів бути наш. І лише ця обставина, що розгром Стрільцями ворожого фронту з метою здобуття наміченого нами об'єкту мав місце в 70 верстах від цього об'єкту -- Києва, утворила фізичну неможливість взяти столицю з одного маху. Через те тільки Київ захоплено не 18-го або 19 листопада а 14 грудня 1918 р. Не менш певне й те, що перемога СС-ів в мотопилівському бою рішила про суто національно-український характер повстання.

* * *

З днів У. Г. А.

Картки із денника 17-літнього учасника визвольних змагань *Бекаленка*.

Дня 23 марта 1920 р. дістав я в канцелярії телефонічної сотні при Полевім Штабі явний приказ із перенесенням до тел. сотні III-ої бригади, що мала знаходитись десь в околицях Затиша. Я зібрав стрільців, що мали їхати враз зі мною і ми подалися в сторону стації. В дорозі минає нас приспіненим ходом дві чети полевої сторожі. Полева сторожа, самі бувши ц. к. жандарми, — хлоп у хлопа, як звірі — пересунулись швидким ходом, розділились на дві частини та укрились в протилежних сторонах перехресної вулички. „Певно Заболотний!“ — майнула блискавкою в голові думка, бо в той час ціла Балта мала його на устах: говорили про нього большевики і Жиди — із безсильним страхом, говорили дядьки із почуттям власної сили, бож Заболотний — це не якась відірвана від пня народу одиниця — це символ незанузданої енергії народу; згадували врешті про його існування і наші стрільці, котрим із якихнебудь причин побут в ЧУГА стався неможливим. — Чиж би дійсно на приказ червоних наші робили на нього облаву? Це неможливе.

Пригадую ці щасливі часи, коли ми держали кріпко в руках побідну нашу зброю, коли у нас була певність, що цієї зброї нам ніхто з рук вибити не може, коли на плісецьких полях наша ідея святкувала славну перемогу-реванж за полтавський розгром Мазепиних полків.

Слово Мотопилівка ще й сьогодні розгойдує до небосяжних вишин почуття втіхи й самовдоволення. Ще й досі дивною хлопячою радістю наповнюється душа, коли згадаєш, якій страшній небезпеці йшли ми на стрічу підчас першого бою в марші СС-ів на Київ

Штаб Корпусу Січових Стрільців.

в листопаді 1918 р.; з яким непогамованням, стихійним розмахом ми зачали і закінчили побідний бій в мотопилівських лісах й на плісецьких полях.

Ми знали й вірили, що Київ мусить бути на ш!

На переді заторохкотіла дорожка, одна чета перетяла їй дорогу в місто, а друга окружила дорожку. В дорожці матроз обкрутив ремінь кріса об руку, котрою схопив за дуло і кинувся на стрільців. Розляглися крики, тупіт, хряскіт ломаних кісток — неописана метушня — це „очаянний“ матроз пробиває собі дорогу через більш як півсотні випасених тіл старих, австрійських жандармів. За хвилину заторохкотіла по шосі повозка із змасакрованим тілом матроза а з ним кілька наших.

— До шпиталю — чи на цвинтар? — Розпитуюсь про причину: — наробив бешкету на двірці — команда стації не могла собі із ним дати ради, зателефонувала в місто — от і все. Надмірові енергії не вщиплено висчих цілей і так вона марнується.

*

В Бірзулі два дні валяємось у почекальні на „своїх харчах“, бо в поїзди впхатися неможливо. Вкінці командантові стації (б. У. С. С-ові), що руководився симпатією до моєї мазепинки — вдалося впхати нас

по одному до вагонів залізничного „карательного отряда“, якого завданням було гноблення повстання і удержання порядку на залізничних шляхах.

У вагоні 2 Китайці, Турок (що його спершу я уважав за Жида), кільканацять руських, один жидок та і наш гульвіса, що признається до служби в Махна, Петлюри... Чистий інтернаціонал! — Настоящі комуністи зводять розмову на комуну — я вдаю, що не визнаюся в ній — вони горячаться, доводять єдиноспасаємість їх ідеї. Лиш Китайці та Турок бездумно сидять у кутках вагону, а жидок мовчки — підзорливо кидає неспокійним оком по всіх та обсервує ціле товариство. Брат екс-махнівцевь та екс-петлюрівцевь підспівує злосливо: „Ох, яблочко та розквітається — Махно жида осідлав тай катається. Ні за Леніна, ні за Троцького, а за батька Махна гуляйпольського. Я на бочці сиджу, бочка котиться — ой як підеш на Петлюру — не воротішся. Я на бочці сиджу, а під бочкой слизько — утікайте комуністи, бо Петлюра близько...“ Репертуар невичерпаний, а „настоящі“ лютяться, кидається жидок, та — як кажуть — очайдух цей безмірні віддає їм прислуги в гнобленні повстання, тож йому багато можна... Чекаю з нетерпелістю на Затише, щоб розпрацатись із цим дуже інтересним, але й жахливим і невиносимо тяжким товариством.

*

30 верств від Затиша пішки українським болотом, що так обліпляється довкола підосев, що по кільканацяти кроках ледви тягнеш за собою ноги. Та на рещті перед нами мета подорожі: Колосово чи то пак Бергдорф, німецька колонія, де розквартирувалася III. бригада. Перед нами простягаються у виді хреста широкі дві головні вулиці. По обох боках вулиці просторі чотирикутні обійстя, обведені парканом. За обійстям в сторону піль — стирти сіна, соломи — свідчать про багатство господарів. На перехрестю вулиць костел з когутом на хресті; коло костела школа із чудовим городцем, по яким проходжується старий чоловік, безвусий але з бокобородами — чистий тип Німця із середних віків. — В селі повно стрільців, всі зглядаються на наші звізди на шапках, як на яку дивовижу, витають стрічних старшин — не позбулись видко ще духа УГА. В канцелярії відносяться до мене чемно, але заразом і недовірливо — уважають мене — як я довідався згодом — за насланого „слухательного духа“. Довідаюся тут, що все військо прохарчовується по домах Німців та йду на визначену мені квартиру. Квартира — типове німецьке господарство — фотографічно подібне до всіх других: на великім обійстю, обведенім парканом, висипанім піском, стоїть по однім боці хата і господарські будинки, по другім керниця з журавлем та комора, з іншого боку замикають вид великі стирти соломи, сіна, кукурудзянки. Перед хатою, побитою гонтами, красується гарний цвітник — знак, що мабуть мешкає в хаті дівчина.

На кілька днів передімною приїхав до бригади комісар Дідуник. Нахвалаявся, що зуміє прочистити бригаду із контр-революційного елемента. Я приїхав саме в час організування культурно-освітнього кружка, що позістало тепер одинокою сферою ділання попереднього комісара Ч.

Ми на культурно-освітніх сходинах. Тов. М., що прикинувся великим комуністом, вияснює ролю релігії в творенні культури. Після нього виступав ко-

...ське суть комунізму. Лице так мені знайома — близько до мене: „Чи не пан професор Ч.?“ „Так, бувший професор, тільки не пан, а товариш“ — відказує комуніст, що при тім однак розуміє психологію наших стрільців, розуміє нашу трагедію. Ізза тої власне вирозумілості приїхала большевицька команда для прочистки мети цього — то безогляднішого комісара — Дідуника.

Великодний Четвер. Ми вийшли із култ.-осв. сходин та стоїмо, розмовляючи перед Полевим Штабом. Дорогою із Neudorf-у надїждить вихром якась кавалерія — здалека вже мають якісь хоруговки. Жовто-блакитні? Та нема часу застановлятись: вони вже тут. Це кавалерія Шепаровича робить повстання проти большевиків. Заняли Полевий Штаб, ведуть до нього 3 арештованих комуністів-Галичан: Вовка, Кая та Дідуника. Останнього випроводили за село та розстріляли. В селі крик, гамір. Німці скептично задивляються на справу — не менш скептично і наше стрілецтво: чому не всі разом? Тепер будемо ні тут, ні там! Так загал — одиниці однак прилучуються добровільно до кавалерії. — З нашої сотні пішов пор. Мар., підхор. Бл. і інші. Кавалеристів однак огорнув шал: з нами або проти нас! Ганяються кіньми по подвірях, виганяють стрільців на дорогу: з нами! Ледви вдалось отаманові Льобковіцові зрефлектувати їх, що ми неузброєні — піхота — кавалерії завадою тільки будемо.

*

Великодна Пятниця. По відїзді кавалерії провід в руки бере комісар Ч. Вияснює він большевицькій команді, що вина не по нашій стороні; большевики, здається, не привязують ваги до цього інциденту, але помимо цього дістаємо ще перед полуднем приказ негайного вимаршу на фронт.

Позір! Золочівський округ!

Купуйте книжки і писарське приладдя та позичайте книжки до читання

В КНИГАРНІ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

В ЗОЛОЧЕВІ, ВУЛ. КОЛІЙОВА Ч. 1.

Стрілецький цвинтар в Станиславові.

З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил

Упорядкуванням воєних цвинтарів займаються у нас Товариства Охорони Воєнних Могил, яких є вже в краю доволі багато, та нажалі не всі вони проявляють живу діяльність. Це все залежить від місцевості та людей згуртованих в такому товаристві, а найбільше від виділу. Якщо добереться меткий та рухливий виділ, то завдання будуть напевно сповнені, а товариство існуватиме не лиш на папері, але і в дійсності.

Багато залежить і від одиниць. В кожному такому виділі, коли трапиться одиниця з ініціативою, то вона зуміє не лиш бути душею цілого товариства, та своїми думками і проєктами захоплювати других, але зуміє найти способи, як заохотити других до праці, щоб довести діло до кінця. Ці Товариства Охорони Воєнних Могил, в яких є дібраний виділ або в яких найшлася бодай одна людина з ініціативою, можуть похвалитися гарними успіхами і не має труднощів, яких би вони не поборили. Найдеться і час і гроші і спосіб на все.

В попередньому числі нашого журналу були поміщені світлини з цвинтарів у Рогатині та Тернополі. Прегарний па-

мятник на рогатинському цвинтарі завершений завдяки проф. Ю. Камінецькому та завдяки рухливості рогатинського Тов. Охорони Воєнних Могил. Треба згадати при тому, що один з найкращих наших мистців архітектів інж. Грицай занявся горячо цєю будовою, виготовив проєкт і перевів його в діло, що являється дійсним зразком видержливості стилю, краси й мистецького полету.

Упорядкуванням тернопільського воєнного цвинтаря занявся колишній командант Коша УСС. Д-р Н. Гіряк. При піддержці тернопільського громадянства, при добрій волі місцевого Тов. Охорони Воєнних Могил цвинтар цей упорядковано гарно й солідно, так, що Тернопіль може сміливо похвалитися, що й він сповнив своє завдання.

Не остав позаду і Станиславів. Маючи за собою велику, ще недавню традицію, Станиславів виявив не лиш багато доброї волі, але й багато жертвенності. Станиславівський воєнний цвинтарик упорядкований зразково і на кожному кроці помітне там уважливе око проводу. Станиславівський виділ Тов. Охор. Воєн-

Пластова молодь садить квіти на стрілецьких могилах в Станиславові.

них Могил на чолі з проф. Данишом сповнив своє завдання з правдивим пієтизмом для справи. Стоїть там 143 могилок прегарно обладаних, з бетоновим обрамленням та бетоновими хрестами. Могилки рівнесенькі, під ряд, стежки висипані білесеньким піском аж око милується. Посторонньому глядачеві, коли доводиться побувати на цьому воєнному цвинтарикові, мимохіть стає відрадіше на душі. Він бачить, що і в нас найдуться ще люди не лиш зі серцем і сантіментом, але і з культурою. Бо цінити минуле і зберігати його, це не є тільки вимогою хвилі, настроїв та почувань, але й вимогою культури.

Станиславівська Філія Охорони Воєнних Могил задумує ще виставити пам'ятник «Незнаному стрільцеві» й упорядкувати воєнні гроби в повіті. На цю ціль потребує грошей. Тому звертає цю дорогою за жертвами до всіх громадян, які розуміють вагу традиції та пошани минулого, прохаючи посилати датки на адресу: Укр. Коопер. Банк в Станиславові, на книжечку ч. 724. Для родин, які шукають за незнаним місцем поховання своїх на війні погибших членів подає, Філія список назвищ тих, що спочивають в упорядкованих Товариством могилах на станиславівському цвинтарі.

1. Стріл. Михайло Бумич, ур. 1895 р.
2. » Василь Артус, 1893, Підпечари, Товмач.
3. » Василь Воронич, 1897, Глибока Богородчани.
4. » Василь Левицький, 1899, Пакість Мостиска.
5. » Юрко Залевський, 1892, Іванківка Богород.
6. » Володимир Басляник, Снятин.
7. » Карло Новаковський, 1887, Бучач.
8. » Василь Бульб'як, 1894, Бартатів, Городок.
9. » Микола Дідух, 1894, Снятин.
10. » Дмитро Чубрик, 1889, Пороги, Богородчани.
11. » Лука Берник, 1901, Збараж.
12. » Іван Фединець, 1894, Сколе.
13. » Іван Кулка, 1892, Лопушанка, Самбір.
14. » Іван Курилюк, 1897, Яворів, Косів.
15. Стар. стріл. Штогрин.
16. Стріл. Микола Дурак.
17. » Іван Конішак, 1886, Самбір.
18. » Михайло Стефурак, 1897, Делятин, Надвірна.
19. » Іван Ковач, 1890, Дмитровичі, Мостиска.
20. » Іван Мельничук, Коломия.
21. » Василь Ваврик, 1894, Яворів.
22. » Степан Мартинюк, 1897, Маркова, Богород.
23. » Мих. Могиляк, 1894, Королівка, Товмач.
24. » Мик. Головач, 1894, Дорогів, Станислав.
25. » Василь Стефурак, 1890, Кривець, Богород.
26. » Дмитро Шкварук, 1888, Олешів, Товмач.
27. » Вас. Стефайюк, 1894, Тарновиця, Надвірна.
28. » Михайло Сеньків, 1899, Товсте, Скалат.
29. » Микола Камінецький, 1896, Товсте, Скалат.
30. » Мих. Темний, 1901, Гарачівка, Перемишляни.
31. » Василь Бабій, 1899, Полівці, Чортків.
32. » Вас. Кутницький, 1900, Девятники, Вібрка.
33. » Антін Зборовський, 1886, Гринів, Вібрка.
34. » Іван Федорійчук, 1899, Тростянець, Снятин.
35. » Андрій Обладан, 1893.
36. » Іван Камінський, 1900, Бариш, Бучач.
37. » Ів. Корчинський, 1897, Синевідсько в. Сколе.
38. » Федір Іваночко, 1896, Ямниця, Станислав.
39. » Вас. Жураковський, 1899, Ганківці, Снятин.
40. » Федір Романюк.
41. » Микола Цибулька, 1896, Стрий.
42. » Іван Чулій, 1898, Наливка, Калущ.
43. » Дмитро Дудяк, 1885, Кутиска, Товмач.
44. » Іван Берчук, 1894, Литвинів, Підгайці.
45. Стріл. Іван Бойців, 1895, Ворона, Товмач.
46. » Михайло Корчинський, 1897, Розлуч, Турка.
47. Сотник Трофим Лісовий, 1892, Сокиринці, Полтава.
48. Стріл. Василь Струк, 1890, Семигнів, Стрий.
49. » Федір Петришин, 1798, Хомяківка, Станисл.
50. » Дмитро Попик, 1895, Цепів, Бережани.
51. Вістун Яків Халупенко, 1889, Ланчин, Надвірна.
52. Стріл. Максим Домин, 1895, Містковичі, Ст. Самбір.
53. » Іван Копців, 1897, Бабухів, Рогатин.
54. » Тома Пелех, 1892, Сороки, Львів.
55. » Микола Кароль, 1900, Станислав.
56. » Роман Хрупис, 1888, Верб'яни, Яворів.
57. » Дмитро Гаврилюк, 1897, Хомяківка, Товмач.
58. Кан. Федір Тимків, 1895, Коропець, Бучач.
59. Стріл. Гриць Цюпа, 1900, Гринівці, Товмач.
60. » Софрон Скінський, 1890, Тори, Сокаль.
61. » Микола Лукасюк, 1885, Заболотів, Снятин.
62. » Степан Кручай, 1890, Добрівляни, Дрогобич.
63. » Петро Микитюк, 1896, Свобідка, Коломия.
64. » Петро Горнюк, 1884, Золотники, Підгайці.
65. » Юрко Гавриленко, 1895, Битків, Надвірна.
66. » Бартко Гавриш, 1894, Калинівщина, Чортків.
67. » Микола Юрашук, 1890, Новосілка, Товмач.
68. » Яків Довбуш, 1887, Загвізд, Станислав.
69. Козак Володимир Татанко, 1894, Бердичів.
70. Стріл. Мик. Боровський, 1873, Зол. потік, Бучач.
71. » Анастазій Костенко, 1892, Донська губернія.
72. » Федір Кобрин, 1880, Товмач.
73. » Іван Лесюк, 1898, Пуків, Рогатин.
74. Вістун Іван Заремба, 1892, Загвізд, Станислав.
75. Стріл. Осип Любмарч, 1875, Відень, III.
76. » Дм. Шмігельський, 1901, Фірліївка, Золочів.
77. » Іван Міхурчик, 1900, Темерівці, Станислав.
78. » Федір Сас, 1900, Бабухів, Рогатин.
79. » Сава Русон, 1880, Серет, Буковина.
80. Козак Петро Юрчанюк, Київ.
81. Вістун Василь Мартишук, Жабе, Косів.
82. Стріл. Василь Ру ак, 1888, Чернелиця, Товмач.
83. » Гринько Бойчук, 1882, Віргам, Снятин.
84. Полк. Гриць Хміленко, 1893, Лозов, Катеринослав.
85. Хорун. Степан Сміх, 1894, Гниловоди, Підгайці.
86. Лікар Др. Микола Дикий, 1855, Перемишль.
87. Хорун. Юліян Сирецький, 1882, Богородчани.
88. Підпоручник Мирослав Комаринський.
89. Сотник Володимир Тотоекул, 1896, Спас, Буковина.
90. Стріл. Микола Васалашко, 1897, Отинія, Товмач.
91. » Гринь Климович, 1891, Скнулів, Львів.
92. » Дмитро Ткачук, 1895, Вербіж виж, Коломия.
93. Вістун Іван Ліпінський, 1875, Дутківці, Броди.
94. Стріл. Федір Мойсе, 1900, Перемишляни.
95. » Осип Ваврилюк, 1901, Константинів.
96. » Осип Голендер, 1897, Ворона, Товмач.
97. » Мих. Ласічник, 1899, Дебеславці, Коломия.
98. » Михайло Корнійчук, 1897, Винниця.
99. » Павло Береза, 1888, Синевідсько ниж. Сколе.
100. » Степан Коник, 1893, Дубановичі, Рудки.
101. » Кондрат Красний, 1897, Олешинці, Перем.
102. » Федір Романський, 1900, Горідок, Львів.
103. Канон. Никола Залішук, 1900, Чорнокінци.
104. » Василь Козолис, 1898, Голобівка, Самбір.
105. Стріл. Степан Олексин, 1894, Глибоке, Богород.
106. » Олекса Бубнюк, 1899, Турка.
107. » Степан Климок, 1895, Жиличі, Городок Яг.
108. » Данило Григорців, 1890, Горигляди, Товмач.
109. » Дм. Шупачинський, 1900, Петрилів, Товмач.
110. » Василь Гисович.
111. » Іван Бутів, 1889, Гарасимів, Городенка.

112. Вістун Микола Бедрило, 1898, Ставчичі, Гор.док.
 113. Канон. Волод. Хованець, 1895, Липовець Київ.
 114. Стріл. Степан Місевич, 1891, Каспрів, Заліщики.
 115. » Іван Олешук, 1890, Мушкатівка, Борщів.
 116. » Іван Свистун, 1898, Платківці, Борщів.
 117. » Петро Стецький, 1891, Стрілківці, Бєрщів.
 118. » Роман Слоболян, 1893.
 119. » Михайло Лабко, 1888, Старі Богородчани.
 120. Стар. стріл. Яків Урбан, 1883, Ішків, Підгайці.
 121. Стріл. Гаврило Стадник, 1886, Жабокруки, Город.
 122. » Василь Цюмбила, 1886, Ясенів піль. Город.
 123. » Кузьма Цимбалюк, 1895, Пасічна, Станисл.
 124. » Михайло Левицький, 1888, Довге, Товмач.
 125. » Микола Кузьмірак, 1888, Пнів, Надвірна.
 126. » Михайло Нечесний, 1897, Рогатин.
 127. » Петро Ласійчук, Вєрбовець, Косів.
 128. » Федір Костловський, 1902, Лятишів.
 129. Хорун. Мартин Яворський.
 130. Стріл. Іван Токарик.
 131. Старш. стріл. Федір Бубон, 1896, Волосянка, Сколе.
 132. Стріл. Матвій Озарук, Городенка.
 133. » Мих.Гринишин, 1897, Дмитровичі, Мостиска.
134. Стріл. Дмитро Луканчук, 1891, Турка, Коломия.
 135. » Федір Тримчук, 1892, Калуш.
 136. » Осип Дмитрик, 1876, Журавка, Перемишль.
 137. » Михайло Галапчук, 1894, Цинява, Коломия.
 138. Хорун. Іван Богун, 1896, Забереже, Сокаль.
 139. Старш. стріл. Вас. Радович, 1894, Комарно, Рудки.
 140. Стріл. Осип Боднар, 1898, Товсте.
 141. » Мих. Лотик 1879, Романівка, Чортків.
 142. Полковник Петро Білаш, 1896, Одеса.
 143. Старш. стріл. Осип Кривошня, 1896, Мостиска.

Станиславів, у жовтні 1929 року.

За Виділ Філії

Товариства Охорони Воєнних Могил
в Станиславові:

Н. Даниш в. р.
голова

М. Лепкий в. р.
скарбник

Прим. редакції: За справність поданих назвищ по-
ляглих та назв місцевостей редакція не бере відповідальности й
поміщує цей список так, як надіслала його Філія Охорони Воєн-
них Могил в Станиславові.

Як я дуб Усуссам

ЯК ПИСАВСЯ ЛІТОПИС ПРОФ. БОБЕРСЬКОГО

Написав Лука Граничка.

(Геть псевдонім! Творення нової людини. Як збирав проф. Боберський матеріал до стрілецького літопису).

1.

Перед кількома днями стрінув я свого давнього товариша, українського січового стрільця. Від нього впав на мою адресу такий докір:

»Чому ти, Граничко, нічого не пишеш про свій побут при стрільцях? Таж ти, »стара война«, багато дечого бачив — тож повинен хоч дещо розказати, щоби не затрилося. Знаю, що оповідати умієш досить цікаво — тож гріхом є твоя мовчанка!«

Я зробив великі очі і тиць йому під ніс перше число »Літопису Червоної Калини«, де є моя стаття: »Як я став воєнним поетом« ще 1916 року!

»Ну?!« — так я до знакового.

»Ти сам собі винен, бо ховаєшся під якісь прибрані імена, хтож може знати, хто там криється під всякими криптонімами.«

Ось і причина, що я відкриваю своє чоло і задумую, як довголітний стрілець-рядовик — розказувати про стрілецьке життя, про оту щоденну, злободенну »політику« — більше про стрілецький побут, ніж про великі бої та високу дипломатію, в яких рядовик є тільки — предметом. Ще одно. Старатися-му всупереч до всіх, здається, авторів споминів — не плакати, бо, коли те все творилося, стрільці не плакали; а втім плачем нічого не досягнеться!

2.

При Січових Стрільцях ще в 1914 році витворювався тип нової людини, яка відкидала зневіру, тужила за

енергією та силою, бралася і до найчорнішої праці. — Велике число інтелігентних одиниць при стрілецьких сотнях заставляло до всякої праці всіх без різниці освіти. Кожний усвідомлював собі, що і при найгіршому висліді світової війни, український нарід мусить покінчити із загумінковістю та послідовно, хоч і поступенно буде змагати до найвищої мети. Стрільці вже тоді тямали, що творять першу сторінку новішої української історії і що треба зберігати свої сліди, щоби потомки не стояли перед пустими сторінками нашої минувшини. Писались дневники, повстала в Команді »Пресова Квартира«, яка збирала всякі документи, робилися численні світлини, які й досі милують наше око славою минулого.

3.

Чи не найоригінальнішим культурним працівником серед стрілецької Армії був проф. Боберський. Його діяльність тісно звязана із віденською »Боевою Управою«, де він працював в ранзі старшого стрільця. Коли я ранений попався до віденської лічниці — було це осінню 1916 р., порадили мені знайомі стрільці із стрілецької »Збірної Станиці«, що тоді була при Лянгегассе, піти до проф. Боберського за грішми. Як налоговый театроман ходив я часто до театрів, тож грошей потребував, бо стрілецька платня за 10 днів не вистарчала навіть на два дні.

Входжу до »Боевої Управи«, йду до проф. Боберського і заявляю, що приходжу із лічниці та бажаю по-

дати відомости до стрілецького літопису. Професор Боберський засіяв радістю. Ставить перед мене крісло, просить сідати, бере скоренько папір і чорнило тай починає питати, записуючи рівночасно.

Імя і назвище, дата уродження, вступлення до стрільців, присяга, освіта, стаң, сотня, бої, що в них я брав участь, рани, неволя, недуги, лічниці, і т. д. на основі готової теми випитав про всі важніші події стрілецького життя. Вкінці дав підписати, сховав написане, як великий скарб і пішов до скарбниці та вручив мені гарненьку, синеньку, австрійську двацятькоронівку. Я вилетів із нею до товаришів на вулицю, які вже ждали там на мене. Буде тепер, буде Драймелдгавс у Пратері, буде, це головне у голодному Відні — добра вечера!

4.

Якби Лука Граничка був чесною людиною, то тут саме бувби кінець моїм споминам. Та скажіть мені, де сьогодні є такі святці, які не бажалиби у великому місті грошей? За два місяці опинився я знову у Відні — здавати матуру на курсак у директора Н. Сабата. Стрілецьке харчове скоренько розбіглося по віденському бруку — тож єдина рада йти до проф. Боберського зі знанням до стрілецького літопису. Прийшов, а ноги зі страху аж дилькотять, ще гірше як в часі барабанного вогню на голісінькому полі. Ануж пізнає! Ануж має позазбучний реєстр між записаними вже листками?

«Прошу сідати!»

Я приступив ближче та всетаки стою.

«Прошу сідати! Вчіться

відваги, викиньте загулоканість, поводитесь завсіди як рівний з рівним, а тоді всі ми матимемо і належну пошану».

Сідаю та гордо випростовуюся. Зявляються на столі папір і перо та пораз другий дані вже питання. Підпис і 20 корон в моїй кишені, місце на другій галерії в Бургтеатрі і Гофопері і на далі буде зарезероване для мене, буду більше їздити трамваєм і зискаю на цім дві години часу на науку!

Та гадаєте, що на цім кінець? Хто раз упав, той скоро потикається. Треба відїздити до Коша У. С. С. В кишені ані сотика. У Відні сидів подвійно, два місяці, бо старим стрілецьким звичаєм дату на посвідці від

дирекції матуральних курсів писалось римськими числами, приміром курс кінчиться 28. I. 1927 року, що легко було по упливі місяця перемінити на 28/II. На основі такої посвідки пор. Катамай позваляв сидіти на стрілецькій станиці у Відні і багато стрільців в той спосіб «маркирувало» по кілька місяців. Треба хоч кілька корон на дорогу. Знаю, що проф. Боберський у виїмкових випадках давав стрільцям по кілька корон «запомоги». Йду до «Боевої Управи». Та, як то кажуть, чоловік стріляє, а Бог кулі носить. Їй Богу, що в цім третім випадку я нічого невинен. Як тільки зявився перед проф. Боберським, він просить мене сідати, не дає

мені прийти до слова, лиш тягне зі стола папір і ставить мені питання, які я вже знав на память. Я вмить зорієнтувався в положенні, хто з нас так не зробивби — і з повагою почав диктувати свої пригоди при стрільцях. Лука Граничка, присяга в Стрию 3. вересня 1914 р., сотня Вітовського, двацятка Іваненка, перший бій на Бескиді, ранений стрілець Грех Яким, вирвав зуба під Синевідськом, на Галичі віяла синьо-жовта хоругов 1915 року..., чета Івана Балюка, що згинув 27. VIII. 1915 р. під Заваловом..., я ранений 16. IX. 1916. під Потуторами, був у лічниці у Відні, тепер здаю матуру у Відні.

Підписався, взяв 20 корон і пращаюся з проф. Боберським, який радить мені, що у Відні можна взяти допомогу в Галицькому Комітеті на Штроцігассе число таке а таке. Я дякую, а професор сердега загримав на мене, що я ще такий непрактичний та не записую собі зараз назви вулиці, що-

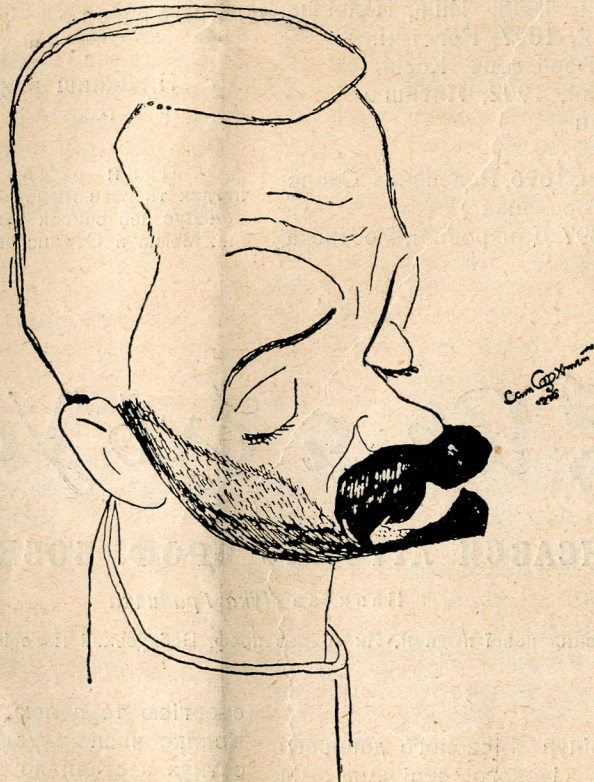
би не забути... Я витяг нотатку і помахав там олівцем. Записувати не потребував нічого, бо всякі можливі допомогли і титулом свого дійсного галичанства і титулом удаваного буковинства давно повибирав і в галицькому Комітеті на Штроцігассе і в буковинському, здається, на Ціркусгассе... Радою в цім ділі служив мені товариш з Буковини.

Високом вилетів на вулицю, бо не хотів довше дивитися проф. Боберському у вічі.

Це була моя єдина військова дефравдація.

Гадаю, що стрільці, які були у Відні, не осудять мене.

Не кидайте каменем!

З теки карикатур Осипа Сорохтея:
Проф. І. Боберський, батько українського спорту і мама української військової терміналогії.

З днів тривоги на Покуття

Хроніка 23—28 травня 1919 р.

(Докінчення)

Четар Василь Чайківський організує із частин військової коломийської поліції та прилучившихся жандармів і міліціантів полеву сторожу під командою четаря Василишина а опісля поручника Левицького. Задачею її було удержати порядок на відтинку групи Нижнів, як з огляду на непевне цивільне населення (Поляки), так і з огляду на утікаючі в безладдю поодинокі гуртки стрільців; крім цього розвідча служба на північ від Дністра. Рівночасно організує він із жандармів, міліціантів та цивільних осіб, що

осталися в товмацькій повіті, розвідчу та пропагандистичну службу у товмацькім, по части в городенськім та станиславівськім повіті.

Висилається стежі на захід від Нижнева до Устя Зеленого, Маріямполя, Єзуполя та шукається злуки з формациями нашої армії. Видано зарядження в справі опорожнення кватир для військ своєї групи на Дуброві і в Добромислі, рівнож в справі прохарчування, придбання обувних одностроїв, крісів, скорострілів та потрібної муніції.

Прибувші останки снятинського куріня під командою четаря Бурнадза приділюється до куріня сотника

Світлика, обоз відсилається до Коростятину для організації харчевого обозу групи (32 вози з набором).

Відношення групи до III-ого Галицького Корпусу та її завдання. Пополудні вертають сотник д-р Бемко і сотник д-р Паліїв з тим, що 1) частини, які заняли причілок Нижнів, творять групу Нижнів під командою сотника д-ра Бемка, 2) ця група підлягає прямо команді III-го Галицького Корпусу, 3) задачею її обсадити причілок Нижнів та північний беріг Дністра на захід від Нижнева, як далеко дається, на кожний випадок шукати на захід злуки з VIII-ою зглядно II-ою бригадою. Також інтензивна розвідча служба на полудне від Дністра, 4) група дістане небаром скріплення у піхоті та артилерії, 5) інтендантура з харчевим складом знаходиться в Бучачі. Сотник Татух однак з поручником Савицьким організують вже пекарів в Монастириськах, щоб доставляли хліб для групи. Приказано, щоб поручник Турчин виїхав сейчас з харчевим обозом до Коростятину, 6) муніції дістанеться дещо з Корпусу, передовсім

однак треба її шукати по залізничних транспортах від Станиславова до Монастириськ. Так само потрібних річей як обуви та одностроїв, 7) телефонічна сотня Окружної Військової Команди Коломия має негайно відійти до місця постою команди групи. Про вишкіл новобранців (Заболотів) ходили слухи, що він замість на Нижнів пішов на Станиславів, та що там розбили його Поляки. Кіш 24. п. п. мав опинитися аж в Чорткові.

Обсада північного берега Дністра. Сотник Світлик дістав приказ обняти команду причілка Нижнів, одною сотнею з 3 скорострілами боронити залізничного моста на Дністрі коло Нижнева (по обох боках, а двома сотнями обсадити горби на північному березі Дністра від устя Золотої Липи до коліна Дністра на схід (де написано „на кію“ на спеціальній карті). Останок куріня мав творити запас, з котрого рівнож мало висилатися стежі. Містечка Нижнева не було чим обсаджувати, а доглядати там порядку приказано місцевій жандармерії. Коропця мав боронити „дроговицький вишкіл“. Ця формація, як показалося незабаром — роз-

Старшини V/36 куріня на фронті в селі Сусідовичах коло Хирова в квітні 1919 р.

летілась, полишивши по собі сумну славу серед населення.

День і ніч ідуть транспорти, обози, поодинокі гуртки стрільців. Від часу до часу якась частина в порядку під командою старшини.

Румунські стежі. В Товмачі появилася румунська стежа.

27. травня. Група обсаджує відтинку Єзупіль-Коропець. Рано дістає група приказ Команди III-ого Галицького Корпусу оп. ч. 2022, котрим приказується групі Нижнів: обсадити негайно (крім оборони причілка Нижнів) північний беріг Дністра від Єзуполя по устя Коропця включно, знайти злуку з лівим крилом нашої армії, висадити міст в Єзуполі, оскільки наші частини дісталися вже на північний беріг Дністра, так само міст в Нижневі (щодо того останнього надійшла опісля телефонічна депеша, що висадження має наступити щойно на виразний приказ III-ого Галицького Корпусу). Окрім того інтензивна розвідча служба на полудне від Дністра на цілім відтинку.

Супроти цього вислано сейчас надійшовшу саме чортківську сотню під командою четаря Сабата (в силі 130 людей) до Устя Зеленого, щоби обсадити беріг Дністра від Устя Зеленого по устя Золотої Липи.

Поручник Юрків дістає приказ негайно відійти зі своїм кошем (24 п. п.) в силі 120 людей до Маріямполя та обсадити беріг Дністра до Єзуполя (підлягає йому сотня четаря Сабата).

В ночі дістала ще команда групи телефонат із Команди III-ого Галицького Корпусу того змісту, що: всі військові частини, як і поодинокі старшини і стрільці, що знаходяться на полудневім березі Дністра, або переходять на північний беріг у відтинку групи, підлягають команді групи Нижнів.

Окружна Військова Команда Чортків звідомляє телефонічно команду групи, що організує вже охорону Дністра на ліво від групи Нижнів по Збруч. Румуни не напірають зовсім на Залішки, отже з того боку бодай можемо бути покищо спокійні.

На основі повищої депеші влучається кінну чету четаря Маязра (останок I. кінного коша в Товмачі) до групи та розсилається сейчас для розвідки та знайдення злуки до Єзуполя зглядно Галича.

Із переходячої стрийської запільної групи виділює сотник Ключ сотню найбільш здатних до бою та віддає групі до диспозиції. Цю сотню приділюється до групи сотника Світлика та відсилається під командою сотника Покорного до обсади Коропця (іде вона рівночасно туди як карна експедиція за розоружування жандармерії). Ця сотня була для групи цінним набутком як щодо карности так і боевої справности.

Група сотника д-р Івана Сіяка. Перед полуднем перебувають до Нижнева частини під командою сотника д-р Івана Сіяка, котрий обіймає команду групи Нижнів. Він не хоче спочатку підпорядкуватися команді сотника д-р Бемка, що вже передтим був установлений командантом групи Нижнів. Були отже рівночасно дві команди групи Нижнів.

Щоб досягнути порозуміння (так нам дороге в тодішніх часах) в справах команди, підпорядкування та круга ділання із сотником д-ром Сіяком, виїхав до нього четар Василь Чайківський. Справу полагжено успішно в той спосіб, що група сотника Сіяка обсаджує причілок Нижнів на полудневім березі з виключенням залізничного моста на Дністрі і як така входить в склад існуючої вже групи Нижнів під командою сотника д-р Бемка. Сотникові д-рові Сіякові підлягають 1) сотня старшинської школи Станиславів, 2) сотня залізничників, 3) відділ охорони, 4) панцирка поручника Руменовича, 5) санітарний поїзд ч. 4, 6) летуча команда двірця, 7) вся жандармерія і міліція, що знаходиться на полудне від Дністра на відтинку Єзупіль-Коропець. Задачею групи сотника д-р Сіяка є 1) оборона полудневого причілка Нижнів (себто самого Нижнева з округом), як довго дасться 2) пильна розвідча служба на полудне від Дністра 3) пропаганда серед цивільного українського населення (команда носилась тоді з гадкою викликати повстання в товмацьким повіті) 4) вигруження потягів на шляху Тисьмениця-Нижнів.

Таким чином прибула до групи Нижнів поважна боева одиниця. Тепер вже лекше можна було перевести обсаду так великого відтинку Єзупіль-Коропець. Боронили вправді Нижнева тільки діти і цивілісти,

з котрих багато ще „не нюхало пороху“, однак треба признати, що сповняли вони свою службу совісно і витрвало (до відділу охорони належало чимало молоденьких дівчат) як на стійках так і на стежах, а в боях з бандами та правильним польським військом держалися досить добре і карність в них була добра.

Втікачі. Маса втікачів досягла сьогодні свого вершка, а від 26 травня напливає їх дуже багато. Ради не можна собі дати з ними! Мости в Галичі і Єзуполі вже понижені. Одинока дорога так для запільних як і для деяких фронтових частин остала через Нижнів. Страшенна якась паніка панує перед наступаючими Поляками, а тут лише один одинокий міст через Дністер і то залізничий, для авт, гармат і підвод доволі невідгідний до переходу. Всілякі військові команди, установи (багато лічниць), формації, станиці жандармерії, цивільні урядовці, та безліч груп стрільців з фронту і запілля (розуміється, головно тих, що вже домів не могли дістатися) від Самбора по Снятин, днем і нічю ідуть через Нижнів до Монастириськ, Бучача, Чорткова. Залізнична дорога до Нижнева заставлена потягами, битий шлях завалений возами, площі перед містом і в місті Нижневі повні всіляких обозів. А кожний хоче перший як найскорше дістатися на північний беріг Дністра! Дещо менша струя втікачів пливе рівночасно дорогою Єзупіль, Маріямпіль, Усте зелене, Коростятин, до Монастириськ. Весь отже оперативний терен групи завалений і переповнений своїми втікачами. На кожному кроці дезорганізація, деморалізація, некарність. Часом навіть у старшин. Починаються рабунки цивільного і державного майна. Невдоволення місцевого населення зростає. Місцями збирається неукраїнське цивільне населення, розоружує а навіть вбиває утікаючих наших стрільців, буцім то боронячись перед грабіжниками

За малі відносно сили на так великі відтинку, в першій мірі за мала кількість жандармерії, ставляли нераз команду групи в безрадне положення. Нераз приходилося наставляти скоростріли проти власних людей. Без готового апровізаційного апарату, добрих квартир, без певних старшин, та підстаршин, тоді коли група сама кілька днів бідувала без хліба та обуви, годі було братися за організацію гуртків нашого втікаючого стрілецтва, бо це могло і власну групу повалити. До групи бралося тих, що хотіли пристати до неї, врешті дбалося про те, щоби ця велика маса втікачів (за кілька днів перейшло обома шляхами коло 20.000 людей), йшла в порядку до Монастириськ, де їх щойно організовано, оскільки, розуміється, стало на це сили у Команди III-ого Галицького Корпусу.

Стаційна Команда на Дуброві. Для удержання кращого порядку на Дуброві установлено Стаційну Команду. Командантом назначено хорунжого Кукелку. Квартирування, внутрішній порядок, приймавання зголошень переходячих стрільців та підстаршин, видавання перепусток через міст, отсе були — попри інші — його найважливіші завдання. Мусліося обмежити перехід на полудневий беріг, щоб польські селяне не здержували наших сил та рухів; перехід знову на північний беріг треба було піддати острій провірці, бо могло серед того величезного хаосу так трапитися, що уоружені польські вояки могли перейти разом з нашими гуртками на північний беріг, зібратися по лісах, та ударити у відповідну для себе пору на нашу групу з заду.

Приїзд Вишколу Новобранців: „Заболотів“. В полудне приїжджає до Дуброви поручник Голота із Вишколом Новобранців „Заболотів“ зі Станиславова, по довшій одиссеї, набравши в Станиславові харчів, муніції, одностроїв і обуви. Із 1400 людей, з котрими виїхав із Заболотова, осталося йому 800. Коло 600 людей розбіглося йому головно коло Станиславова, здеморалізованих тим, що бачили коло Коломиї та Станиславова. Для розпорядження групи остало ще коло 500 стрільців, бо 300 новобранців „Петлюрівців“ треба було віддати до розпорядження Начальної Команди Галицької Армії (охорона Дністра). Поручник Голота дістає наказ негайно віддати часть харчів для групи, їхати до Коростятина, закватуватися там (як запас групи) на Вичілках та вести дальше вишкіл.

Так отже всі частини, що опустили коломиїський округ, стояли того дня у безпосередній звязи з командою групи Нижнів.

Організація харчевого обозу.

Поручник Турчин вертає з Бучача до Коростятина, де з обозу снятинської сотні та обозу сотника Світлика, як рівнож із запасів, які забрав зі собою поручник Голота, (Вишкіл Новобранців) організує харчевий обоз групи, звідки група дістає цілий час свої побори. Майже виключно із тих запасів живе група та пізніше XIV бригади цілий час, та чимало із них перевозить ще за Збруч. Інтендант групи сотник Татух остається дальше в Монастириськах,

Недобитки стрільці і старшини з V/36 курія 2-ої коломиїської бригади в колонії Гліксталь на Україні 10. III. 1920 р.

щоби спільно з поручником Ставицьким доглядати пекарень, а 28. травня рано дістає вже група звідси перший хліб. Харчевий склад групи з четарем Михайлюком остається в Бучачі. Також і обозна валка під командою четаря Шведюка. Власної худоби привела група доволі багато до Нижнева. Таким чином перебулося дуже скоро харчеву кризу, прохарчування було вже на довший час забезпечене, місцевому населенню не дошкулювала група ніякими ревізіціями, хіба одиними підводами

Відхід буковинської сотні. Буковинська сотня під командою Топущака, забирає свій обоз з Коростятина та забирається зовсім від групи, виходячи здається із заложення, що вони призначені до бою лише з Румунами, а не Поляками.

28 травня. Відставлювання дезертирів і пописових. Команда групи переноситься до Комарівки-двора. До командантів відтинків групи та до запасу відходить приказ збирати дезертирів та доставляти їх до команди, де їх відповідно розділювалось по сотням. Кріси і муніцію мали селяни негайно доставити до команди. Всіх мужчин, що не служили військово, негайно збирати та відставляти до бранки. Приказ цей виконано на терені групи доволі швидко і точно, при чому у великій мірі помічною була місцева жандармерія.

Обсада мостів і броду. Щоб унеможливити противникові перехід через Дністер (міст Нижнів був уже готовий кожної хвилини до висадження), а щоб не поповнити якої небудь легкодушности, пильнував його день і ніч від III-ого корпусу сотник Ліськевич, а від групи поручник Алексієвич та 4-ох піонерів. Заряджено стягнення всіх поромів та лодок на пів-

нічний беріг та спалення їх або віддання під окремих догляд. Всі броди повишукувано та обсаджено сторожами, важніші навіть скорострілами.

Годі було силами групи обсадити точно північний беріг Дністра від Єзуполя до Коропця. Стрільці та старшини падали з утоми. Тому до служби охорони Дністра притягнуто також цивільне населення, котре майже всюди радо і совісно виповняло свої обов'язки.

Перший денний приказ Команди Групи. Видається перший денний приказ, котрим нормується відношення поодиноких командантів, приділюється кожній групі харчевих старшин та видається зарядження в справі харчового обозу та інтендантури.

Прибуття телефонічної сотні. До Комарівки приїжджає телефонічна сотня Окружної Військової Команди Коломия. Командант її хорунжий Кабарівський розвиває живу діяльність над будовою лінії до Монастириськ, Коростятина, Дуброви, Нижнева, Коропця, Устя Зеленого.

Пересунення лінії обсади. Оперативним приказом ч. 2047. заряджує Команда III-ого Галицького Корпусу зміну частин групи частинами VIII бригади коло Єзуполя та Марямполя. Поручник Юрків не доходить вже до Марямполя, бо застає в Устю Зеленом групі сотника Гофмана, довідується, що в Марямполі стоїть група сотника Противенського, на право від неї II бригада. За радою сотника Гофмана відходить до Петрилова, куди рівнож відійшла чортківська сотня (четар Сабат), там застає дві сотні курія (I. коломийську четаря Ясінчука і III. коломийську поручника Бізанца) з II. бригади. Заряджено, що сотня четаря Сабата остає в Петрилові, обсаджує відтинок Дністра від Петрилова до села Липи. Курінь поручника Юркова відходить до Комарівки та остає там як запас групи.

Звертаємося з проханням до Впов. громадянства, зокрема до всіх прихильників нашого видавництва, яким лежить на серці його поширення та розбудова, щоби громадно вступали в члени Кооперативи — **„ЧЕРВОНА КАЛИНА“**.

Членський уділ виносить 25 золотих, вписове 5 золотих. Уділ можна сплачувати ратами по 5 золотих.

Члени одержують даром кожного року великий календар-альманах „Червоної Калини“, а крім цього всі видання „Червоної Калини“ за половину ціни.

Вид Дому Інвалідів в Парижі. Полуднева частина, в якій знаходиться Музей Армії.
В глибині копула Храму Інвалідів.

Дім Інвалідів в Парижі

Hôtel des Invalides

Написав В. С. Левицький.

(Докінчення)

III.

Велику частину Дому Інвалідів займає Музей Армії.

Заки увійти до самого музею, входимо через головну браму на величезне подвір'я, зване «cour d' Honneur» (почесне подвір'я). На ньому зложено багато памяток останньої світової війни. В першу чергу звертає на себе увагу залізничий вагон, в якому Маршал Фош дня 11. листопада 1918 р. підписав перемир'я з Німеччиною; далі бачимо багато танків і гармат, одно з 1200 авт. таксівок, які возили французьких вояків з Парижа на фронт в серпні 1914 р., рештки розбитого Цепеліна і т. п.

Музей Армії знаходиться по правім і лівім боці почесного подвір'я і ділиться на відділ зброї і нарядів та відділ історичний.

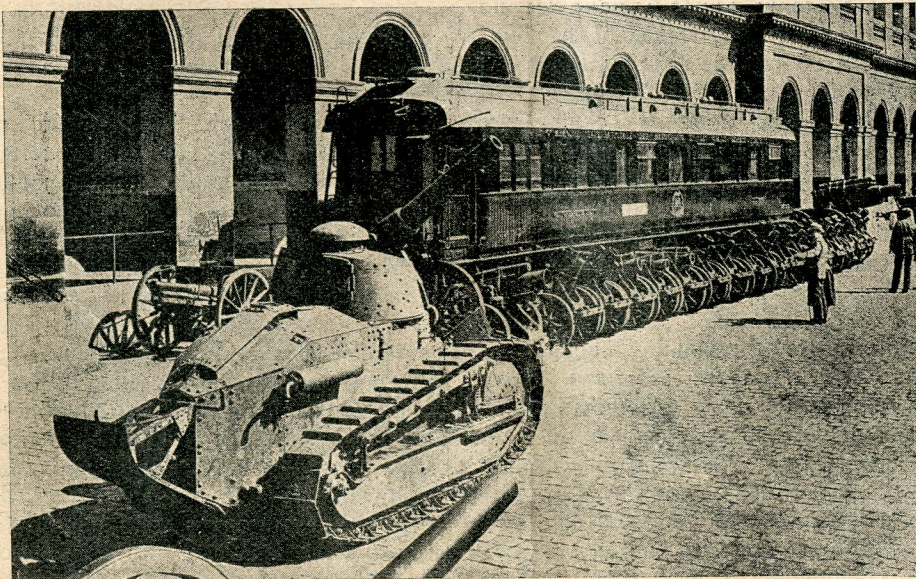
Відділ зброї і нарядів займає до 20.000 зразків усякої зброї зі всіх історичних епох. Поодинокі салі присвячені різним епохам. Салі в партері, це переважно середньовіччя і зброя до 1914 р. Ходимо тут поміж ряди манекінів людей та коней, закутих у блискучу, холодну сталь, оглядаємо зброю і военні наряди різних нарядів того са-

мого часу. Далі пальна зброя від перших початків. Роду зброї та обмундуровання різного війська на манекінах. Зразки французької артилерії від Людовика XIV. до 1914 р. Притім на кожному кр. ці цінні особисті памятки, то зброя французького короля або генерала, то шабля здобута на чужім вожді, то гармата здобута у великім бою французького війська. На стінах історичні картини битв, вождів, зривів війська.

Перший і другий поверх, цілі присвячені світовій війні (1914—1918). Всі вільні місця на стінах в коридорах та вестибулях і кілька цілих саль обвішані картинами битв і воєнного побуту. Бачимо тут великі малюнки і дрібні шкци, портрети генералів та адмі-

ралів, портрети старшин і вояків. Все, що в артистичній формі краскою або олівцем утрвалює память великої війни, зібрано тут з фронту, заплля і з післявоєнних часів і старанно упорядковано. Під неодним образом біля назвища маляра, маленька замітка: поляг на полі слави за вітчизну, далі дата і місцевість.

Ось салі, присвячені летунству. Моделі різних літаків, мо-

Почесне подвір'я. Вагон, в якому маршал Фош підписав дня 11. XI. 1918 р. перемир'я з Німеччиною.

делі бомб, портрети визначних летунів, між іншими славного четаря Ненжессера, який згинув 1927 р. у смілій виправі через Атлантик, а у вітринах пам'ятки по вбитих летунах. Ось портрет славного сотника летуна Гвінеме, а біля нього його літак, з якого він скинув 19 ворожих літаків. Ось по обох боках дверей бомби, що їх кидали Німці з Цепелінів на Париж.

Окрема саля генералів. В середині кінна статуя маршала Жофра. Портрети генералів убитих на війні і пам'ятки по них. Далі німецькі прапори, здобуті в 1914 р. Цілі салі займають одностр. і союзних армій у всіх родах зброї, всі на манекінах. На стінах картини, які представляють типи союзних вояків, світлини з війни. Вітрини з відзнаками поодиноких союзних армій. Гармати, прапори, прапорці, різні роди бомб і мін, човни, пляни битв, мініятури позицій виліплені з глини, вкінці навіть правдиві закопи, перенесені сюди з якогось побсевища.

Оглядаємо це все довгими годинами, обходимо десятки саль, вдихуємо в себе запах ще не добре засохлої людської крові. Але поза всею жорстокістю війни, яка стає нам тут перед очима в повній своїй наготі в сотках цих машин і приладів призначених на знищення людини, в тій цілій перспективі воєнного діла від давних, забутих віків, непохитно панує над нами думка: якою гордстю, яким пієтизмом до минулого своєї нації мусить наповнювати цей музей самих Французів. Ми сторонні глядачі, а й ми з почуттям пошани і подиву клонимо голову перед геройськими змаганнями цього народу за батьківщину. Все одно, колиб навіть Французи були програли війну, цей музей не бувби змінив свого вигляду, навпаки може бувби ще величнішим своєю переконуючою, виховуючою силою.

Входимо в історичний відділ музею.

Незабутне вражіння робить велика саля, звана святинєю прапорів. Входитьсь сюди тільки з відкритою головою на знак пошани. Тут зібрані сотні прапорів французьких армій від часів І-шої Республіки. Богато з них відібрано Німеччині вже після світової війни на підставі версальського миру. Є також багато прапорів здобутих Французами на ворогах у різних війнах. На стінах розвішені портрети маршалів Армії, великі картини побідних боїв французьких армій. В окремій вітрині стоять деякі вибрані пам'ятки по Наполеоні: його капелюх з 1814 р., його одяг генерала дивізії, який він мав на собі в битві під Маренго, його особиста зброя і т. п.

Нема змоги описувати тут всі поодинокі салі. Є тут саля Жанни д' Арк, Людвика XIV., Людвика XVI. Саля присвячена великим французьким баталістам заповнена їх знаменитими баталістичними картинами і портретами. Великі збірки військових одностроїв і військових перук та зачісок. Окрема саля присвячена пам'яткам по інвалідах, що замешкували цей дім.

Цілу галерію (пять саль) займають пам'ятки кольоніальних воєн, картини, трофеї, манекіни військ, пам'ятки по генералах. Окремі салі займають війни Франції 1815—1914 рр., окрема саля присвячена військовим медалям і декораціям французької Армії.

Зразком, як треба зберігати пам'ятки по своїх великих героях, може тут служити пять саль галерії Наполеона, де зібрана велика кількість пам'яток доби Наполеона від 1789—1815 р. Дві салі присвячені особистим пам'яткам по Наполеоні. Є тут дуже багато його портретів і бюстів, баталістичні картини з його портретами, його меблі, його повози, випханий його

білий арабський кінь та улюблений пес, далековиди, хусточки до носа, табакерки, подорожні валізи і несесери, ціла безліч пам'яткових дрібниць, що колись виповнювали собою велике життя Імператора.

Навіть там на місці, велике вражіння, яке роблять ті маси зібраного історичного матеріалу, швидко затирається умученням в д безлічі огляданих предметів. Треба ходити туди довгі дні, оглядати музей частинами. Тимбільше тяжко описати його в легких словах, щоб не умучити читачів. Мені йде головно про те, щоби розбудити кілька рефлексій.

Переходячи величаві салі музею, в якому зібрана вся історія французької армії і держави, не можемо на кожному кроці обігнатися від тяжких думок і порівнянь. Може цих кілька поверховних натяків, які подаю тут про париський музей Армії, збудять ті порівняння і в декого з читачів і заставлять їх призадуматися над тим, що нарід з почуттям своєї історичності в минулому і майбутньому не сміє так відноситися до пам'яток свого минулого, як відносимось досі ми.

В першому числі «Літопису» ми були подали статтю Е. Пастернака про потребу музею воєнних пам'яток у нас. Ця стаття була нажалі прокуратурою сконфіскована. Я хотівби порушити тут думку не лиш про музей пам'яток останньої нашої визвольної війни, але думку про потребу музею цілої нашої історії. Його потреби, хочби в мініятурнім покищо вигляді, не треба, думаю, доказувати. Збірки історичної зброї, одягів і т. п. матеріалів, розкинені без пляну в обох наших музеях у Львові, моглиб дати основу під цей новий історичний музей, або бодай під окремих упорядкований історичний відділ при одному з існуючих музеїв.

Коли хочемо, щоби дальші покоління не згубили звязків з нашим минулим, мусимо створити і вивинувати український історичний музей у Львові. Матеріалів до цього музею, і з давнішої нашої історії і з недавнього минулих днів, окрім вже зібраних досі, знайшлосяб ще чимало так в Галичині як і на північно-західних українських землях.

Рецензії і замітки

Богдан Лепкий: **Зірка**, повість з повоєнного життя. Львів, 1929. Видавнича Кооператива „Червона Калина“, ст. 181.

„Червона Калина“ і зовнішно старається уліпшувати свої видання. Цей випуск приємно відрізняється від своїх попередників. Та поки зможемо говорити про ілюстрації видань нашого видавництва — вертаймо до їхнього змісту.

„Мистецтво“, так навчає герой „Зірки“, сотник Лад, „це є самообявлення, себто виявлення нашого „я“, — що те „я“ має цікавого в собі і у відношенні до окружаючого світа“. Слова ці брешуть ще довго після прочитання повісти і хотілосяб, щоби про те довідалися наші „молоді“ письменники, щоби навчилися, що кожний їхній твір, це „відношення до окружаючого світа“, а не тільки безцільна писанина.

Богдан Лепкий виявив нам у „Зірці“ частинку свого „я“ і то цього найцікавішого і найгарнішого для нього, того самого, яке нам самообявлював ще перед війною, коли писав „Осінь“, „Листки падають“ та оповідання, щото їх брав „з життя“. „Найгірше насильство“, слова Чорнишенка, „як чоловік мусить ро-

бити те, чого не любить, і найбільша розкіш, коли робиш те, до чого душа тебе тягне“.

Стрічаємо тут поетичні, мелянхолійні описи природи, сидимо разом з парою закоханих під опікою „тіточної тітки“ при вечері на Свят-вечір і нам пригадуються Хмелинський і Графянка. Та не в цім річ. Змістом „Зірки“ — „боротьба за жінку, явище відвічне і загальне“. „Стара історія“, яка під пером правдивого поета все відроджується на ново, немов після операції Воронова.

Той сам Ладо поучує докторенка, що „якби ми не дивилися на суть мистецтва і на генезу його творів, то безсумнівне одно, — а саме, що інструментом треба володіти перфектно. Себто, треба мати знамениту техніку.“ О! О! Письменники, володійте своїм інструментом, себто мовою і знайте техніку того гатунку творів, які беретеся писати. Творіть, а не відтворюйте, пануйте над фабулою, розкайдіть мовні жемчуги, а не сіру половину.

Автор не тільки „знає“, як це зробити, але і вміє з отакої „буденної“ історії вичарувати дійсну поезію. Веде читача на цікаву для нас Закарпатську Україну і творить у мистецтві те, що вже загинуло в житті. Дає кусок повоєнного життя. І це заслуга, бо наша література якось не може тримати звязку з життям. Не можна класти всеї вини на цензуру. А шкода, бо гине багато „творчого матеріялу“, не маючи найменшого сліду в творчості.

Творець Мотрі, старої Кочубеїхи і Олесі збогатив свою галерію рішучих і відважних жінок, які не тільки, що собі дають раду в житті, але ще й чоловікам помагають. Такою є в „Зірці“ Марійка Кленівна. Ось цікава рисочка авторової духовости, таж і в ідеалізованій повісті-казці „Під тихий вечір“ обі жінки, графиня і графянка перевищують енергією і рішучістю старого доктора і Хмелинського, а в „Зірці“ докторова свого чоловіка, низького і підлого матеріяліста. Ось тайна, чому жіноцтво одушевляється творами Лепкого.

Сотник Ладо, симпатичний наскрізь. Прошу не брати поважно його чуттєвих вигуків „проти війни“, бо це лиш мугикання під носом. Нехайби не заграла сурма воєнна, а всі Лади і Зірки стануть перші під кріс! Ага! Щодо припадку в лісі, то треба вірити докторові, що „часом бувають дуже дивні припадки“ (ст. 162). Подібно і з долярами.

Автор тільки рідко послуговується оповіданням, а ще менше описом. Майже ціла повість — гострий як бритва діялог, якого не постидавсяби і найкращий французький драматург. Ладо, доктор Барило, докторова, Зірка січуть мов дамасценкою вививають, тож і не счуєшся, як їх не побачиш на сцені, бо місто занавіси стрінеш пусту сторінку. Коротенькі, поетичні описи природи — це тільки килим під ноги дієвим особам.

Говорять вони так чистісенською мовою, що навіть складач пошанував їхню бистроумність і майже не зробив похибок.

(До автора: невже мусить бути: „терпіливо“ і „ще вдоволеної вдає?“ ст. 36).

В однім реченні більше поезії, ніж деінде на цілій сторінці. „Відлітали птахи з гнізд, а листки з дерев“. Або закінчення цілого розділу: „Розійшлися скорше, ніж звичайно. Розмова рвалася, як злежаний шовк.“

Тому кінчимо словами знаного нам уже сотника Лада, звертаючися до автора „Зірки.“ Требаби, щоби

„гай (його творчости) ріс і шумів великим, зеленим шумом, щоби цей шум виколісував нове, буйне покоління, людей думки, мрії і чину.“

Федір Дудко: **На згадку**, фільми української боротьби 1919—1920 рр., Львів 1929. Кооперативна Накладня „Червона Калина“, ст. 168.

Дехто дивується, чому саме сьогодні такий попит мають „воєнні“ чи сучасні літературні твори. Психологія дає на це відповідь.

„Ще інтензивніше стається естетичне ділання тоді, коли твори мистецтва вдоволяють не тільки нашу інтелектуальну, але також емоційальну потребу функцій.“ Творами мистецтва заспокоюється потреба чинности, розумова і чуттєва, а то й волева. Ті, що не могли бути на війні, беруть в ній участь хоч при помочи книжок. Те саме і з описами егзотичних країн, із споминами великих людей.

Маючи таке психологічне наставлення публіки, автори не сміють удоволятися дешевими лаврами.

Читачі пригадують собі полеміку автора з критиком на сторінках „Діла“. Не завинив її ні критик, ні автор, хіба само видавництво, яке з технічних причин (ах, та техніка!) не могло видати в однім томі того всього, що автор означив наголовком книжки.

Приступаючи до оцінки третього томику цих „фільмів“ — треба вирішити принципове питання: чи можна писати про частину твору, не знаючи цілоти. Поставимо кілька питань. Чи можна оцінювати відломану руку, чи голову клясичної Венери, чи Апольона? Чи ви не чули ніколи, як не тільки публіка, але і критика заявляла, що перша, чи може друга дія в комедії „Штанці“ „вдалася знаменито“? Чи хтось протестував проти подібних „осудів“?

При таких осудах треба вважати, що оцінюємо тільки частину, бо після пятої дії можемо пізнати, що оця „знаменита друга дія“ є непотрібною в цілій комедії“.

Час повісті — зима 1919—20 року. Місце — Правобережжя на залізничній лінії Жмеринка-Одеса. Тамто вмірало тисячі Української Галицької Армії і про них згадується в повісті. Денікін, большевики, повстанці і тифозна Галицька Армія. Ідеологічно найсимпатичніше вийшов боротьбист Милорадович та не знати, чи це останнє слово автора, який може ще його післати в протибільшовицькі повстанці. Людина праці, лікар, згинув на становищі. До решти треба було кричати його устами:

„Чогож дома сидите, а не йдете до „батька“ Петлюри? Думаєте, лекше йому від того, що, сидячи в хаті, будете симпатизувати йому? Ноги на плечі — і гайда! Не дають учитися, за рушницю беріться. Знаєте, як колись у нас, за Запоріжжя було?“

Автор певно згодиться, що в дійсних „фільмах“ є менше дискусії, а більше руху і дії. Таж Віра Андріївна мусить сердитися на чоловіка: „Мели, мели, старий! Мухи не роздушивби, а язиком верзе не знати що. Не люблю слухати.“ „Щож, ніде правди діти, так воно дійсно було. Композиційно — чи не за свобідна звязь між подинокими частинами. Більше уваги до „інструменту“ („Козир був випханий з хати“) і легкости в складні.

Про цілість можна буде поговорити, коли появляться ще останні три томики.

Лука Граничка.

Отаманщина

Написав Михайло Середа, полковник Армії У.Н.Р.

Від Редакції: Маючи в першу чергу на меті збирати і подавати друком в Літописі Червоної Калини матеріали до історії останніх визвольних змагань українського народу, не можемо обмежуватися виключно до ясних, світлих сторінок цих великих днів, але мусимо зазначувати і тіні яких по обох боках Збруча було у нас чимало. Подаємо історичні факти, такими як вони заховалися в історичних документах чи в пам'яті наших співробітників. Кируючися вище наведеним мотивом потреби досліджування і темних сторінок нашого недавнього минулого, поміщуємо в цьому і дальших числах нашого журналу цикл монографій подковника Армії У.Н.Р. Михайла Середи п. н. „Отаманщина“. Оскільки будемо мати які історичні поправки, подамо їх після скінчення циклу в окремій статі.

Революційна хвиля, що в осені 1918 року повалила гетьмана Скоропадського, винесла на широкий простір визвольної боротьби дивних людей. Ніби за порогами з невідомих могил повиходили на заклик Петлюри в кармазинових жупанах, у червоних сап'янцях, в шапках з виндихи і шликами давні Запорожці.

Дідько їх знає, де вони позичили військового до-свіду, винайшли грошові засоби; всетаки вони зібрали біля себе чисельні легіони повстанців, з якими по-вели жорстоку боротьбу між собою, забувши про ті ідейні гасла, що були кинуті Головним Отаманом.

Довго стежив за цією боротьбою Петлюра; на-решті терпець у нього увірвався і самочинні про-водири або отамани, як вони себе титулували, були заарештовані.

Отаманщина зникла...

Не зникли лише дії і бойові пригоди отаманів; сла-ва про них і досі гуляє на широких ланах, у зелених гаях і левадах, понад ставками, лиманами, озерами Надніпрянщини.

Бражіння, зустрічі і характерні епізоди, що відно-сяться до життя, діяльності і постаті де-яких видатних отаманів, я хочу подати як ілюстрації до тієї історії визволення Нації.

Отаман Палієнко

В арештанському вагоні Штабу Дієвої Армії Палієн-ко зблід і схуд; алеж його гострі і бистрі очі палали тим вогнем, що говорив про залізну незломну волю, про невичерпані до дна душевні сили. Був на ньому темно синій жупан зі срібними гузиками, чорна сму-шева шапка з червоним і довгим шликом, на ногах — високі жовті сап'янці. Високий, жилавий, широкий в плечах, з довгастим шляхетним обличчям і на ньому великим орлиним носом — він складав про себе у людей, навіть ворожих до нього, вражіння величюї постаті. — Гей гей! Ще буде час, коли Петлюра згадає про мене. Хай мене забули люди, проте Нація запише моє ім'я на сторінках своєї історії великими літерами, — казав він, вистукуючи жилим кулаком на кратах арештанського вагону.

В грудні місяці 1918 року, коли Директорія святкувала в Києві свою перемогу над гетьманом, в Жи-томірі повстав місцевий совнарком на чолі зі сином заможного фабриканта Боярським. Совнарком легко опанував місто і закликав до свого штабу начальни-ка залоги полковника Нагурного, який під загрозою

смертної кари обіцяв большевикам служити вірою і правдою. В той же день полки 2-ої Волинської ди-візії, що були розташовані в Житомері, корости-шевський, левківський, житомирський, і чорнобиль-ський, визнали большевицьку владу. Телеграфічно довідався про це отаман верховної слідчої при Ди-ректорії комісії Ковенко, інженер, соціал.-демократ, з вигляду пухкенький, низенький, рум'яний, метуш-ний. Говорив він голосно; на підлеглих завше гримав і до кожного речення додавав: — „Розстріляю! зарі-жу! повію!“ — Ковенко запросив до себе отамана Палієнка, який в перший день вступу військ Директорії в Київ був командантом на Печерську, а тепер від-почивав в готелі Гладинюка.

— Добре! Житомир вже в моїх руках! — радісно згодився Палієнко на наказ Ковенка, і другого дня вже крейсеравав зі своїм ударним відділом на Жито-мир. Мав він всього 700 гайдамаків, включаючи в це число персонал бронепотягу „Сух“, гарматчиків і шта-бових урядовців. Житомирський совдеп числив свою залогу в 15000 козаків, крім штабових і технічного персоналу. Був другий день свята Різдва, коли Па-лієнко нечутно оточив своїми гайдамаками Житомир. Перед атакою звернувся до війська з коротенькою промовою.

— Хлопці! Житомир на ваших очах, в 5 кіломет-рах. Візьмете, — наказу видати вам одяг і платню наперед; не візьмете — біда буде вам: кожному по-даруно на голу с.... 25 канчуків.

Хлопці добре знали, що отаман не вмів жартувати. Загуркотіли гармати, зацокотіли кулемети, в місті спалахнула пожежа.

Збольшевичені полки в Житомері, що склалися ви-ключно з місцевих селян, вирішили, що виступати на фронт нема чого: во всьому винні Жиди, яких треба покарати, а потім розійтися по своїм хатам. І доки Палієнко пробивав гарматами вільний шлях до Житомира, 4 полки в місті грабували Жидів; улашту-вали той погром, в якому пізніше обвинувачено Палієн-ка. На ранок у пишному оточенню штабу Палієнко увійшов у Житомир. Завдання Ковенка було виконане, і надалі Палієнко вважав себе вільним від всіх зобо-в'язань перед тою владою, що концентрувалася в Києві. На Житомир він дивився, як на свою спадщину, що придбана ним на власність ризиком життя й крові. Пригорнувши до своїх рук всі адміністративні функ-ції — судові, поліційні, самоурядові, — отаман взяв на життя готель „Франсуа“, в якому почував себе не гірше від перського сатрапа.

На його нещастя Житомир на цей час перебував в зоні північно-західнього театру військових подій, яким керував отаман Оскілко. Командарм був люди-ною амбітною і не мав бажання поступитися перед Па-лієнком прерогативами своєї влади: він наказав Па-лієнкові негайно залишити місто і пересунутись на фронт.

— Встигнемо з козою на торг, — зітхнув, про-читавши наказ, Палієнко. Проте з міста не рушав. Вичекавши деякий час, на який спромоглось його терпіння, Оскілко надіслав телеграму, якою з'ясував-ши трагічне положення в районі ст. Сарни, запро-

шував Палієнка визволити стацію від большевицької небезпеки.

Отаман наказав гайдамакам вантажитись. Перед самим відїздом одержав він другу телеграму від овруцького героя отамана Козиря-Зірка. Де-кільки разів отаман Козир-Зірко захоплював Овруч, алеж певно населення його мало хижацькі звичаї, бо більше одного дня він втриматися не міг. Тепер він прохав у Палієнка допомоги. Отаман з ласки своєї подарував йому бронепотяг „Сух“ і сотню гайдамаків. 31-го січня 1918. року отаман Палієнко простував з гайдамаками на ст. Сарни. На останній стації одержав він телефонограму від отамана Гришка, який зі своїм полком імени Винниченка боронив підступи на Сарни. Гришко категорично забороняв Палієнкові і гайдамакам зупинятися на його території.

— Що він, собачий син, збожеволів! — згвалтувався Палієнко, почувши про попередження Гришка. — Певно, він ніколи не чув про отамана Палієнка! Ану, хлопці, наструньте гармати! Знищу його зі всім кодом і корінням!

Почувши про бойові заходи розгніваного отамана, Гришко зпасував і, надіславши по телефону пере прошення, дав дозвіл вступити на стацію потягови з гайдамаками.

Большевицький фронт був недалеко, на ст. Домбровиці, в 6 кілометрах від Сарн; однак ні Палієнко ні Гришко людей на фронт не надсилали: кожен з них боявся бути заарештованим другим, наколиб зменшилося його військо.

Бог його знає, як довго сторожилиб отамани один другого, якби до Палієнка не наспіла телеграма командуючого фронтом Оскілка: негайно прибути в Рівне для обговорення операційного пляну.

Палієнко був обережний і Оскілкові не вірив. Аби запобігти ріжним несподіванкам, він відїхав в супроводі сотні гайдамаків і кулеметного роя. Проте Оскілко був хитріший: справу обставив так, що і гайдамаків роззброїли і Палієнка арештували і посадили до в'язниці в Рівному.

Довідавшись про це, гайдамаки, що лишилися в Сарнах, зібрали віче, на якому так репетували:

— Без нашого батька нам немає чого тут лишатися. Треба рушати до Києва, вищої влади і визволити нашого отамана!

14-го січня гайдамаки вернули до Києва, де надіслали делегацію до свого шефа, голови партії соціал-самостійників інженіра Макаренка з проханням про визволення отамана Палієнка. Макаренко обіцяв їм допомогти і прохав їх вертати, не гаючи часу, на фронт.

На передодні вступу большевиків у Київ, ударний корпус, бо таку тепер складали гайдамаки частину, вирушив на Винницю і зупинивсь на ст. Гнівань. В недовгому часі повернув до нього отаман Палієнко; також, як і раніш, був він у темно-синьому жупані, у чорній смушевій шапці і в жовтих сап'янцях. Корпус сам призначив собі відпочинок, і Палієнко мав час розважитись в м. Винниці, аби позбавити себе від сумних вражінь, що набув він у Рівенській в'язниці.

Був у Винниці один готель під назвою „Таїр“. Опівночі, коли замикали парадні двері, з чорного ходу, ніби та тінь Гамлета, впливала велична постать отамана Палієнка з декількома адютантами. Злегенька кивнувши головою метр дотелю, який зустрічав отамана, перегнувшись у талії під кутом в 90°, він запитував:

— Розумієш?..

— Слухаю... — відповідав метр дотель.

Коротенька розмова мала магїчну силу: ніби зпід землі виростили столи, а на столах устриці, курятка, балики, канделябри, квіти, пляшки.... На ранок, коли настрої гостей вимогав для душі естетичних вражінь, на естраді з'являвся мурин, маленький, худенький, юрливий, як та дзига. Він випивав з півгличика горїлки і заспівував цапиним пронизливим тенором на московсько-українському жаргоні.

— Хаїм Троцький жидок

Куди котисся!

Палієнку попадеш —

Не воротисся.

На слові „Палієнку“ він випинав груди, надував щоки, пристукуючи по підлозі деревляними підметками.

Всьому буває кінець: довідавшись про бойові пригоди Палієнка, Головний Отаман наказав штабові дієвої армії арештувати отамана і його штаб.

Штаб армії доручив перевести цю езекуцію полковнику Аркасу. Аркас заманив Палієнка на ст. Тюшки, де арештував його, штаб і комендантську сотню. Арештованих відрядили до Камінця, де мали учинити над ними суд і розправу.

То був мент, коли в Камінці повстав Комітет Охорони Республіки, що визнав радянську програму і переводив її в життя. Члени Комітету Аркадій Степаненко, Володимир Чеховський, Мазепа, М. Ткаченко, Романенко, Лизанівський, Малик та інші — запропонували військовим частинам, що перебували в Камінці, обрати собі начальство через вибори.

Військові люде не знали, що робити і кого слухати. Визволив їх з того розпучливого стану Палієнко.

Слідча комісія, що привезла його до Камінця, по-

Л. Перфедький

В огні повстань

чувши про Комітет Охорони, розбіглася, і отаман опинився на волі. Тогож дня він прийняв у себе делегацію від залоги міста, попередивши її такими словами:

— Комітет вже в моїх руках“ ...

І дійсно, у ночі Комітет був ним арештований.

Для Директорії це було великою несподіванкою: якраз Петлюра формував лівий кабінет міністрів, до якого запросив де-яких членів з Комітету Охорони. Петлюра не давав собі ради, як йому вийти з такого прикрого положення. Штаб Армії дав розпорядження коменданту Ярмолинець полковнику Шандруку арештувати Палієнка і доставити його в штаб Армії

Це зарядження Шандрук виконав. Яко бувший семінарист, Палієнко любив латинські сентенції, і своїм знайомим, що навіщали його в арештанському вагоні, казав:

— Отож, як бачите... sic transit gloria mundi.
(Далі буде).

БІБЛІОГРАФІЯ

СПИС ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 Р.

(Продовження)

Дорошенко, Дмитро: Памяти тих, що полягли під Крутами. (Поміщено в брошурі Р. Давного „Про Січових Стрільців“, при кінці, на стор. 73—79).

Думін, Осип: В день 30-го квітня 1918 р. „Стрілецька Думка“. Староконстантинів, 1919, Ч. 61.

Думін, Осип: До історії повстання от. Зеленого

проти Директорії У.Н.Р. „Свобода“. Джерзі Ситі (З. Д. Америки), 1927, Ч. 227—228.

Думін, Осип: До Києва (Спомин). „Новий Час“. Львів, 1923, Ч.Ч. з дня 11 і 15 листопада.

Думін, Осип: Друга сотня О.З.С.С. Від сформування до 16-ого листопада 1918 р. „Стрілецька Думка“. Староконстантинів, 1919, Ч. 61.

Думін, Осип: Козацьким шляхом. (Зі споминів про побут в партизанському відділі в Гошові) „Січові Вісти“. Львів, Ч. 5/6 з 1922 і Ч. 1/2 з 1923 р.

Думін, Осип: Мій пам'ятник*) (1917—1918 при С.С.) „Стрілецька Думка“. Староконстантинів, 1919, Ч. 54 до 56, 58—60 і 63. (Ці спомини недокінчені).

Дяків, Яромір, майор тен. штабу У.Г.А.: Моє прожитте. (Спомин із життя інтернованої гірської бригади У.Г.А. в Нім. Ябліннім Ч.С.Р.) „Український Скиталець“. Відень 1922, Ч. 26, стор. 12—17.

Дяків, Яромір, майор тен. штабу У.Г.А.: Стратегічне положення У.Г.А. по переході через Збруч літом 1919 р. „Український Скиталець“, Відень, 1923, стор. 13—16.

*) В Калиновича згадано також, але подано хибно числа „Стр. Думки“, в котрих був печатаний цей спомин.

Похибки друку в Ч. 2. Літопису Червоної Калини

Стор.	Шпальта	Стрічка	з долини	„Berliner Tagblatt“	має бути „Berliner Tageblatt“
5	1	10	з долини	спинення	скинення
5	2	5	з долини	до статії	практичної
6	1	4	з долини	виж	гуж
6	2	19	з гори	...смутя“	...смуты“
6	2	3	з долини		
7	1	1	з долини		

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

1. річник / Число 3. / Грудень 1929.

*

З М І С Т

	Стор.		Стор.
До давнини	2	Як я був Усуусом	
Н. М.		Як писався літопис проф. Боберського — Лука	13
З Великого Лугу	2	Граничка	
Від Адміністрації	4	З днів тривоги на Покутті	15
Перша стріча		Хроніка 23—28 травня 1919 р. Докінчення . . .	
Докінчення — Роман Купчинський	4	Дім Інвалідів в Парижі	19
Листопадові події на Великій Україні в 1918 р.		Hôtel des invalides. Докінчення — В. С. Левицький	19
Евген Зиблікевич	6	Рецензії і замітки	20
З днів У.Г.А.		Отаманщина	23
Картини із денника 17-літнього учасника визвольних змагань Бекаленка	9	полк. Михайло Середа	
З діяльності Тов. Охорони Воєнних Могил	11	Бібліографія	
		Спис жерел до історії української визвольної війни 1914—1921 р. Продовження — А. К.	24

СТОМАТОЛОГ-ДЕНТИСТ

Др. СТЕПАН ДМОХОВСЬКИЙ Львів, Сикстуська 35.

Прецизійна техніка дентистична. Порцелянові корони. Апарат Рентгена.

Купуйте тільки незрівнані в якості, смаку і вигляді

ЦУКОРКИ

української фабрики

„ФОРТУНА НОВА“

Львів, вул. Кордецького ч. 23.

Ново отворена українська

КІМНАТА ДО СНИДАНЬ, ТОРГОВЛЯ ДЕЛІКАТЕСІВ І РЕСТАВРАЦІЯ

під фірмою **„ГОВЕРЛЯ“**

Львів, вул. Руська ч. 16. Тел. 75-92.

Поручає: СНИДАННЯ, ОБІДИ І ВЕЧЕРІ.

Хочеш добре, здорово і дешево прохарчуватися, іди до „Говерлі“!

ОДИНОКЕ УКРАЇНСЬКЕ
ТОВАРИСТВО ОБЕЗПЕЧЕННЯ
НА ЖИТТЯ І РЕНТИ

„КАРПАТІЯ“
у Львові, Руська 18.

переводить під найкориснішими умовами і догідними комбінаціями всякого рода життєві обезпечення.

Кожний український громадянин, що дбає про свою будучність та будучність своєї родини, обезпечує своє життя та життя своїх родин виключно в Товаристві

„КАРПАТІЯ“
Львів, вул. Руська 18.

Інформації уділяє Централь і її провінційальні заступства

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ.

ВІД СІЧНЯ 1930 РОКУ
ЗАЧНЕ ВИДАВАТИ

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ.
НОВЕ ВИДАВНИЦТВО

НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА У ЛЬВОВІ

ПОПУЛЯРНУ БІБЛІОТЕКУ

Яка буде виходити періодично раз на місяць, окремими книжечками в об'ємі 4—8 арк. друку, формату 16-ки, популярно-научного змісту.

Першим випуском цієї бібліотеки за січень 1930. буде книжечка проф. Дмитра Дорошенка п. з. „По рідному краю“ — мальовничий опис подорожі по Україні з численними образками.

Другим випуском — за лютий — буде книжечка В. Лункевича в перекладі В. Фотинюка п. з. „Життя муравлів“ (з образками)

Третім випуском — за март — буде книжечка Анатолія Котовича п. з. „Микола Гоголь“ — популярна монографія про цього великого письменника.

Дальші книжечки будуть з області: історії, географії, всяких винаходів, техніки, геології, ботаніки, астрономії та різних популярних описів.

МЕТОЮ цього нового видавництва є: поширення пожиточних та потрібних для життя відомостей з різних ділянок знання серед широких кругів нашої суспільности — головню по селах. Отже ці книжечки мають стати інтересною та пожаданою лектурою для селян і робітників, а також для шкільної молоді. Кожний народний учитель, священник, кооператор — буде міг при допомозі цих книжечок вести з великим успіхом культурно-освітню працю серед широких мас.

Всі книжечки будуть обильно ілюстровані, що в великій мірі причиниться до їх популярности, бо при допомозі образків краще утворюється в пам'яті читача прочитаний зміст.

Отсим отвиряємо субскрипцію на передплату „Популярної Бібліотеки“ і просимо о масове надсилання передплат, після поданих нище умов:

Цілорічна передплата — на 12 книжечок — 15 зол. ||| Квартальна передплата на 3 книжечки — 4 зол.
Піврічна „ — „ 6 „ 8 „ ||| Для цілої заграниці 2 долари річно.
Пересічна ціна книжки в передплаті вносить 1-25 зол.

Книгарська ціна поодиноких випусків „ПОПУЛЯРНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ буде в дрібній продажі по книгарнях 50—100% вища. Отже через передплату матиме кожний значно дешевше кожну книжку, чим купуючи її поодинокі в книгарни. Передплати і зголошення посилати переказами або чеками ПКО, на число конта 151-285, з допискою: на „Популярну Бібліотеку“ на таку адресу:

НАКЛАДНЯ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА, ЛЬВІВ, вул. Зіморовича ч. 3.

ДРУГИЙ НАКЛАД!

ПО КОНФІСКАТІ

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ НА РІК

1
9
3
0

ЗМІСТ:

Василь Дзіковський: **Маківка.**
Юрко Старосольський: **На Маківці.**
Богдан З.: **З історії Закарпаття.**
Юрко Гарасимів: **Десять днів на Підкарпаттю.**
А. Крезуб: **Бої за Львів і Наддніпрянські Січові Стрільці.**
Маріян Карпенюк: **День 31. серпня 1919 р. в Києві.**
А. Крезуб: **Напад большевиків на Кремянець в травні 1919 р.**
Ірина Шмігельська-Климкевичева: **Великдень у Жмеринці.**
Юра Шкрумеляк: **Кохання поручника Залізного.**
Уривки з любовних листів воєнних.
Евген Дидик: **З повстанцями.**
Устя Грицик: **Дещо з того, що пережила.**
А. С.: **Помста.**
Я. Водяний: **В Холоднім Яру.**
Р. Сушко: **Базар.**
Я. Водяний: **З обіймів смерти.**
А. Марущенко-Богданівський: **На світанку.**
Сергій Дашків: **Діти недолі.**
Адмар: **Нариси з Поділля.**
Др. Б. Гнатевич: **Лисоня.**
Мирон Заклинський: **На чужій роботі.**
Анатоль Курдидик: **Міля.**
Вол. Куч.: **Ковчак.**

Календаріюм. 12 ілюстрованих геройств. 26 ілюстрацій в тексті на півкредовому папері. Вінета кисти Е. Козака.

Ціна 3⁰⁰ зол. — Порто 0⁵⁰ зол.

Замовляти можна у всіх книгарнях і кооперативах.

ЧЕРВОНА КАЛИНА, Львів, вул. Руська ч. 18. III/2.
КНИГАРНЯ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ, Золочів, Колійова 1.